

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.27.06.2017.Yu.22.01
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

МУСАЕВ БЕКЗОД ТУРСУНБОЕВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОНДА МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ
КОЛЛИЗИОН-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

**12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ**

**юримдик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2018

Докторлик диссертацияси автореферати мундарижаси

Оглавление автореферата докторской диссертации

Content of the abstract of doctoral dissertation

Мусаев Бекзод Турсунбоевич Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш	4
Musaev Bekzod Tursunboyevich Improving the collisional-legal regulation of labor relations in Uzbekistan	24
Мусаев Бекзод Турсунбоевич Совершенствование коллизивно-правового регулирования трудовых отношений в Узбекистане	40
Эълон қилинган ишлар рўйхати Список опубликованных работ List of published works	45

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.27.06.2017.Yu.22.01
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

МУСАЕВ БЕКЗОД ТУРСУНБОЕВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОНДА МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ
КОЛЛИЗИОН-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

**12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ**

**юримдик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2018

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2017.2.PhD/Yu43 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертацияси Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме),) Илмий кенгаш веб-саҳифасида (www.tsul.uz) ва «ZiyoNET» ахборот-таълим порталида (www.zionet.uz) жойлаштирилган.

Илмий маслаҳатчи:

Рўзиев Рустам Жабборович
юридик фанлар доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Гулямов Саид Саидахарович
юридик фанлар доктори, профессор

Рустамбеков Иломбек Рустамбекович
юридик фанлар доктори, доцент

Етакчи ташкилот:

Ўзбекистон Республикаси
Ички ишлар вазирлиги Академияси

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги DSc.27.06.2017.Yu.22.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2018 йил 5 июнь соат 10:00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент ш., Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел.: (998971) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (842-рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент ш., А.Темур кўчаси, 13. Тел.: (998971) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2018 йил 20 майда тарқатилди.
(2018 йил «20» майдаги ___ рақамли реестр баённомаси).

Н.С.Салаев

Фан доктори илмий даражасини берувчи
илмий кенгаш раиси, юридик
фанлар доктори, доцент

У.А.Тухташева

Фан доктори илмий даражасини берувчи
илмий кенгаш котиби, юридик
фанлар номзоди, профессор

Н.Ф.Имомов

Фан доктори илмий даражасини берувчи
илмий кенгаш ҳузуридаги илмий семинар
раиси, юридик фанлар доктори, доцент

КИРИШ (Докторлик диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда меҳнат миграцияси ва уни ҳуқуқий тартибга солиш муаммоси тобора глобал ва долзарб аҳамият касб этиб бормоқда. Хусусан, БМТнинг 2016 йил 21 декабрдаги Халқаро миграция ва тараққиёт номли 71/237-сонли резолюциясида ушбу масала миллий, минтақавий ва халқаро миқёсда шахс, жамият ва давлат ҳаётининг энг долзарб муаммоларидан бири эканлиги қайд этилган. Шу муносабат билан халқаро ҳамжамият томонидан барча давлатларда меҳнат миграция соҳасида халқаро ҳамкорликни янада кенгайтириш, меҳнаткаш мигрантларни ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ҳуқуқий ислоҳотларни ўтказиш давр талаб эканлиги таъкидланмоқда. 2016 йилда жаҳон миқёсида 150 млн.га яқин меҳнат мигрантларини мавжудлиги, 2017 йилда ушбу кўрсаткич 2000 йилга нисбатан 41 фоизга ошганлиги¹, сўнги йилларда ривожланган давлатлар, айниқса Европа давлатлари миграция муаммосини ҳал қилиш учун иқтисодий ва сиёсий чора-тадбирлар кўраётганлиги ҳақидаги далиллар меҳнат миграцияси соҳасини ислоҳ қилиш, меҳнаткаш мигрантларни ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган янада самарали механизмларни ишлаб чиқиш, миллий ва халқаро ҳуқуқий нормаларни унификация қилишга алоҳида эътибор қаратиш зарурати мавжудлигидан далолат беради.

Жаҳонда халқаро меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишни ўзига хос йўналишларини аниқлаш асосида мазкур соҳани такомиллаштириш ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланиш бўйича давлатлараро ҳамкорликни кучайтиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Жумладан, меҳнат миграциясини оқилона ташкил қилиш, ушбу соҳага «ақлли тартибга солиш» моделларини жорий қилиш ва меҳнат шартномаларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишни самаралироқ механизмларини ишлаб чиқиш ҳамда халқаро стандартларни миллий қонунчиликка имплементациясини кучайтириш билан боғлиқ масалаларни ҳуқуқий тартибга солиш муҳим аҳамият касб этмоқда. Бундан ташқари, бугунги кунда халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишни йўналиш ва истиқболларини тадқиқ этиш долзарблик касб этмоқда.

Республикамизда меҳнат муносабатлари, ходимларни манфаатларини ҳар томонлама ҳуқуқий ҳимоя қилиш ва уни халқаро стандартларга мослаштиришга алоҳида эътибор берилиб, қатор мақсадли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда, мазкур соҳа муайян даражада ривожлантирилди, хусусан, меҳнат муносабатлари ва бандликни давлат сиёсатидаги роли ҳамда аҳамиятини ошириш, меҳнат муносабатларини халқаро хусусий тартибга солувчи икки томонлама ва кўп томонлама шартномаларни тузиш, халқаро конвенцияларни ратификация қилиш, ходимларни ҳуқуқларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш мақсадида кенг қўламли тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

¹ www.un.org, www.ilo.org

«Ҳозирда халқаро меҳнат миграцияси соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, ривожланган давлатлар билан ҳамкорликда меҳнат миграцияси географиясини кенгайтириш, фуқароларни чет элларда ишга жойлаштиришнинг механизм ва шакллари, меҳнат мигрантлари билан ишлаш соҳасидаги дипломатик ваколатхоналарининг асосий фаолият йўналишлари, чет элда Ўзбекистон фуқароларининг шахсий хавфсизлигини таъминлаш ва уларнинг ижтимоий ҳимояси бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш»² ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланиб, бу соҳани тадқиқ этиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (1992), Меҳнат кодекси (1995), Фуқаролик кодекси (1996), «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги (1998), «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги (2016), «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги (1998) қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасининг инвестиция иқлими ва ишбилармонлик муҳитини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги (2014) ва «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элдаги ҳамда хорижий фуқароларнинг республикадаги меҳнат фаолияти тўғрисида»ги (1995) қарори ва мавзуга оид бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Мазкур тадқиқот республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. Демократик ва ҳуқуқий жамиятни маънавий-ахлоқий ва маданий ривожлантириш, инновацион иқтисодиётни шакллантириш устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий таҳлили, мазкур муносабатларга нисбатан қўлланиладиган давлат ҳуқуқини такомиллашувининг тарихий ва замонавий босқичлари, шунингдек бу борадаги халқаро стандартлар ва хорижий давлатларнинг тажрибаси мамлакатимизда мустақил тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган.

Меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишнинг айрим масалалари мамлакатимизнинг олимларидан – Ҳ.Р.Раҳмонкулов, Т.А.Умаров, Б.Б.Самархўжаев, В.Ё.Эргашев, Ю.Турсунов, С.Ҳамраев,

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

Г.А.Маткаримова, И.Б.Самиев, Н.Носырова, Л.П. Максакова, Х.Холикова ва бошқаларнинг илмий ишларида³ муайян даражада кўриб чиқилган.

Хорижий мамлакатларда меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хос жиҳатлари тадқиқ қилинган ва у билан боғлиқ масалаларнинг назарий жиҳатлари М.Богуславский, М.В.Лушникова, Д.К.Бекяшев, И.Я.Киселев, Л.П.Ануфриева, Н.Л.Лютков, И.В.Шестерякова, Н.А.Хаустова (Россия), Dirk Vanheule, R.Blainpain (Белгия), M.Franzen (Голландия), W. Wengler, Th.Rauscher, A. Junker (Германия), G.Novelli (Италия), Jon Horgen Friberg (Норвегия), G.A.Johnston, G.J.Simson, M.Collyer, D. Bartram, L.Swepston (АҚШ), I.Szaszy (Венгрия), P. Davies, M. Freedland U.Grušić, Cheshire, North, F.Harrison, P.Nygh (Англия), Egawa Hidefumi (Япония)лар томонидан ўрганилган.

Бироқ юқорида номлари келтирилган олимларнинг ишлари фақат халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларининг тутган ўрни, уни турдош ҳуқуқ соҳалари билан ўзаро алоқаси, меҳнат миграциясининг маъмурий ҳуқуқий ва ижтимоий-сиёсий хусусиятларига бағишланган бўлиб, халқаро меҳнат муносабатларига нисбатан коллизия нормалар, унинг тизими ва коллизия-ҳуқуқий тартибга солиш масалаларига комплекс ёндашилмаган. Шу сабабли ушбу масалани комплекс тадқиқ этиш долзарб ҳисобланади.

Мамлакатимизда меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган алоҳида монографик тадқиқот олиб борилмаган.

Диссертация мавзусининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги. Диссертация мавзуси Тошкент давлат юридик университетининг илмий-тадқиқот ишлари режасига киритилган ва Ўзбекистон коллизия қонунчилигини такомиллаштириш ва кодификациялаш муаммолари, ривожланган давлатлар қонунчилик амалиёти ва халқаро меҳнат ҳуқуқи ютуқларини назарий тадқиқ этиш асосида олинган натижаларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш масалалари илмий тадқиқотларининг устувор йўналишлари доирасида амалга оширилган.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон Республикасида чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш ва уни қўллаш амалиёти самарадорлигини оширишга қаратилган таклиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

халқаро хусусий ҳуқуқ назариясини ривожлантириш бўйича аниқ таклифлар ишлаб чиқиш;

халқаро хусусий меҳнат муносабатлари тушунчаси, ҳуқуқий табиати, соҳавий тегишлилигини аниқлаш ҳамда унга тавсиф бериш;

³ Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган.

халқаро хусусий меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш усуллари ва тамойилларини аниқлаш ва уни қўллаш самарадорлигини оширишга доир таклифлар ишлаб чиқиш;

халқаро хусусий меҳнат муносабатларига татбиқ қилинувчи колизион боғловчилар («*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*») тизимини аниқлаш ва уларни меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг самарадорлигини оширишга қаратилган таклифлар ишлаб чиқиш;

халқаро хусусий меҳнат муносабатларига оид халқаро ҳужжатлар, Европа Иттифоқи ва айрим хорижий ривожланган мамлакатларнинг тажрибасини ўрганиб, мамлакатимизда меҳнат муносабатларини коллизион-ҳуқуқий тартибга солиш механизмларини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

Ўзбекистон фуқароларининг хорижий давлатлардаги ва чет эл фуқароларини Ўзбекистондаги меҳнат фаолияти ва уни коллизион-ҳуқуқий тартибга солиш механизмларини такомиллаштириш;

амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш, ҳуқуқни қўллаш амалиётини яхшилаш юзасидан тавсиялар беришдан иборат.

Тадқиқотнинг объекти Ўзбекистонда чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини коллизион-ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизион-ҳуқуқий тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва амалиёти ҳамда халқаро хусусий ҳуқуқда мавжуд бўлган концептуал ёндашувлар, илмий-назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялардан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот олиб боришда тарихий, тизимли-тузилмавий, қиёсий ҳуқуқий, мантиқий, аниқ социологик, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, индукция ва дедукция, статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси ва «Меҳнат муҳофазаси тўғрисида»ги қонуннинг чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилиниши мумкинлиги асосланган;

меҳнатни тартибга солишга оид қонун ҳужжатлари агар халқаро шартномаларда бошқача ҳолат назарда тутилмаган тақдирда, Ўзбекистон ҳудудидаги чет эл фуқаролари саналган иш берувчиларга нисбатан ҳам қўлланилиши лозимлиги асослаб берилган;

халқаро хусусий меҳнат муносабатларида меҳнат шароитларини аниқлаш, ноқулай ишлаб чиқариш омиллари ва уларни ўрнатишга оид миллий ҳамда халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар нормаларини унификациялаш ҳақидаги таклифлар асосланган;

фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар бўйича ишлар бажарувчи (хизматлар кўрсатувчи) шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикаси меҳнат

тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талаблари татбиқ қилиниши шартлиги асослаб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижаси қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солувчи нормалар тизимини ишлаб чиқиш ва уларни Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига киритиш зарурлигига доир таклифлар ишлаб чиқилган;

чет эл инвестицияси иштирокидаги корхоналарда меҳнат қилишнинг янада такомиллаштиришга қаратилган Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги, «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида»ги (янги таҳрири), «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги қонунларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича таклифлар асосланган;

меҳнат миграцияси жараёнини ҳуқуқий тартибга солиш механизмлари янада такомиллаштирилиши, чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат шартномасига қўйилган талаблар ва унинг ўзига хослиги асосланган;

Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларда жойлашган дипломатик муассасалари ва ваколатхоналарига ишга юборилган ходимларнинг меҳнатини тартибга солишга қаратилган нормаларни Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига аниқ белгилаш тўғрисидаги таклифлар асосланган;

меҳнат фаолияти ҳуқуқи тасдиқномаси ва хорижий ишчи кучини жалб қилишга рухсатномани олишда давлат хизматларини кўрсатишнинг тубдан такомиллаштиришга қаратилган таклифлар асосланган;

Ўзбекистонга ишлаш учун жалб қилинган юқори малакали хорижий фуқароларнинг меҳнатини ташкил қилишни янада соддалаштиришга доир таклифлар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижалари халқаро ҳуқуқ ва миллий қонун нормалари, ривожланган давлатлар тажрибаси, қонунни қўллаш амалиёти, интервью ва эксперт баҳолаш шакллари асосланган, статистик маълумотларни таҳлил қилиш натижалари умумлаштирилиб, тегишли ҳужжатлар билан расмийлаштирилган. Хулоса, таклиф ва тавсиялар апробациядан ўтказилиб, уларнинг натижалари етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилинган. Олинган натижалар ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқланган ва амалиётга жорий қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Ушбу тадқиқот халқаро хусусий меҳнат муносабатларини коллизия ҳуқуқий тартибга солишнинг назарий асосларини ривожлантиришга, меҳнат ва фуқаролик қонунларини қўллаш амалиётини такомиллаштиришга хизмат қилади. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий-назарий хулосалар, таклиф ва тавсиялардан келгуси илмий фаолиятда, қонун ижодкорлигида, қонунни қўллаш амалиётида, фуқаролик ва меҳнат қонун ҳужжатларининг тегишли нормаларини шарҳлашда, миллий қонунчиликни такомиллаштириш ҳамда меҳнат ҳуқуқи, фуқаролик ҳуқуқи, халқаро хусусий

хуқуқ фанларини илмий-назарий жиҳатдан бойитишга хизмат қилади. Тадқиқот натижаларидан янги илмий тадқиқотлар олиб боришда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти қонун ижодкорлиги фаолиятида, хусусан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тайёрлаш ҳамда уларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш жараёнида, қонунни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда ҳамда олий юридик таълим муассасаларида хусусий ҳуқуқ соҳасидаги фанларни ўқитишда хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солиш тадқиқоти бўйича олинган илмий натижалар асосида:

Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонунининг татбиқ қилиш соҳасини аниқлаштириш, меҳнат муҳофазаси соҳасида давлатнинг халқаро ҳамкорлигини йўлга қўйиш, чет эл фуқароларига меҳнат муҳофазасига оид нормаларни татбиқ қилиш ҳақидаги тақлифлар «Ўзбекистон Республикасининг «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунига қўшимча ва ўзгартиришлар киритиш тўғрисида»ги Қонунининг 3, 4, 5, 21, 22, 33-моддаларига киритилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Меҳнат ва ижтимоий масалалар қўмитасининг 2016 йил 29 сентябрдаги 04/3-06-366-сон маълумотномаси). Бу норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалиётда қўллаш самарадорлигини оширишга, меҳнат муҳофазасига оид нормаларни татбиқ қилиш соҳасини аниқлашга, шунингдек, меҳнат муносабатларини тартибга солувчи халқаро хусусий ҳуқуқий асосларни янада такомиллаштиришга хизмат қилади;

меҳнат миграцияси соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, фуқароларни чет элларда ишга жойлаштиришнинг механизм ва шакллари, меҳнат мигрантлари билан ишлаш соҳасидаги дипломатик ваколатхоналарининг асосий фаолият йўналишларини ўзида ифодаловчи «Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат миграцияси тўғрисида»ги қонун лойиҳаси ишлаб чиқишга оид тақлифлар қонун ижодкорлик фаолиятида инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Қонунчилик ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитасининг 2016 йил 30 сентябрдаги 06/1-05/1370-сон маълумотномаси). Мазкур тақлифларнинг амалга оширилиши мамлакатимиз қонунчилигини халқаро стандартларга мослашувига ва фуқароларимизни чет эл мамлакатлари иқтисодий-ижтимоий шароитларига интеграциялашувига хизмат қилади;

чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни аниқлаш, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги меҳнат муносабатларини тартибга солишга оид ва бошқа шу соҳадаги тақлифлар қонун ижодкорлик фаолиятида инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Меҳнат ва ижтимоий масалалар қўмитасининг 2016 йил 19 июлдаги 04/3-06-344-сон маълумотномаси). Тақлифларнинг амалга оширилиши чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг меҳнат

ва ижтимоий ҳуқуқларини янада ишончли ҳимоя қилишга ва ушбу соҳани тартибга солувчи ҳуқуқий нормаларни самарадорлигини оширишга хизмат қилади;

Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элларда ишга жойлаштиришга оид воситачилик фаолияти билан шуғулланувчи юридик шахслар фаолиятини ташкил қилишга оид билдирилган таклифлардан тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси меҳнат вазирлигининг 2016 йил 27 июлдаги 02-09/2216-сон маълумотномаси). Мазкур таклифларни амалга оширилиши Ўзбекистонда рекрутинг хизматларини кўрсатувчи юридик шахслар фаолиятини йўлга қўйишга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 12 илмий анжуманда, жумладан 4 та халқаро, 8 та Республика илмий-амалий анжуманларида муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 24 та илмий иш, жумладан, 1 монография, 11 та илмий мақола (4 таси хорижий нашрларда) чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми 156 бетни ташкил этган.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** (докторлик диссертацияси аннотацияси)да тадқиқот мавзуининг долзарблиги ва зарурати, тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончилиги, тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти, уларнинг жорий қилинганлиги, тадқиқот натижаларининг апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ёритиб берилган.

Диссертациянинг **«Халқаро хусусий меҳнат муносабатларига умумий тавсиф»** деб номланган биринчи бобида халқаро хусусий меҳнат муносабатлари тушунчаси ва унинг ҳуқуқий табиати, «халқаро хусусий меҳнат ҳуқуқи» ва «халқаро меҳнат ҳуқуқи»нинг соҳавий тегишлилиги, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш усуллари ва тамойиллари таҳлил қилинган.

Халқаро хусусий меҳнат муносабатлари тушунчаси ва унинг ҳуқуқий табиати, «чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатлари», «халқаро хусусий ҳуқуқий меҳнат муносабатлари» ва «халқаро меҳнат муносабатлари» каби бир-бири билан узвий боғлиқ бўлган илмий категорияларнинг мазмун-моҳияти, умумий ҳамда фарқли жиҳатлари,

шунингдек уларни миллий ва халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда вужудга келиш тенденциялари мазкур боб доирасида очиб берилган. Халқаро хусусий меҳнат муносабатлари тушунчасига нисбатан хорижий эксперт ва олимлар (А.А. Рубанов, Ф.Ф. Мартенс, Ф. Харрисон, В.А. Канашевский, М.М. Богуславский, Л.П. Ануфриева, Д.К. Бекашев, Дж. Чешир, П. Норт, Н.Л. Лютов) ва миллий олимлар (Х-А. Раҳмонқулов, В.Ё. Эргашев, Ю. Турсунов) томонидан билдирилган нуқтаи назарлар таҳлили асосида халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларининг тутган ўрни ва уни тартибга солишнинг хусусий ҳуқуқий механизмларининг мазмуни юзасидан аниқ нуқтаи назарлар ишлаб чиқилган.

Амалга оширилган таҳлиллар натижасида, халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини ўрнини белгилаш ва уни тартибга солиш методларининг хусусияти масаласида тадқиқотчилар томонидан яқдил фикр шаклланмаганлиги ҳамда бир-бирига зид нуқтаи назарларнинг мавжудлиги асослаб берилган.

Шунингдек, чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатлари хусусий ҳуқуқий характердаги муносабатлар эканлиги асослантирилиб, халқаро хусусий меҳнат муносабатлари ўз ҳуқуқий табиатига кўра тарафларнинг тенглиги, тарафларнинг мустақиллиги, тартибга солишнинг диспозитив хусусиятлари, вужудга келиши ва тугатилишининг шартномавий характери, шунингдек зарарни қоплаш ва бошқалар каби хусусий ҳуқуқий тартибга солишнинг умумий тамойиллар билан бирлашганлиги исботланган ҳолда чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини тартибга солиш учун халқаро хусусий ҳуқуқнинг коллизион ҳуқуқий ва моддий-ҳуқуқий усулларида фойдаланилиши лозимлиги асослантирилган.

Диссертант халқаро хусусий меҳнат муносабатларининг халқаро ҳуқуқнинг таркибий қисми сифатидаги қарашларнинг мазмунан таҳлил қилган ҳолда, халқаро меҳнат ҳуқуқи ўз «формал белгилари»га кўра халқаро ҳуқуқнинг бир тармоғи сифатида кўрилса, унинг хусусий ҳуқуқий жиҳати эътибордан четда қолишини алоҳида қайд этиб, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини халқаро ҳуқуқ билан узвий боғланганлиги қайд этилган.

Халқаро меҳнат муносабатлари соҳасидаги «юмшоқ ҳуқуқ» ва бу борадаги хорижий мутахассисларнинг (И.И. Лукашук, Р.Бланпайн, Н.Лютов) қарашлари таҳлил қилинган ҳолда халқаро меҳнат соҳасидаги барча тавсиявий характердаги ХМТ декларациялари ва тавсиялари, ХМК резолюциялари ва амалиёт кодексларини халқаро меҳнат муносабатлари соҳасидаги «юмшоқ ҳуқуқ» доирасига кириши асослантирилган ҳолда, келажакда меҳнатни халқаро ҳуқуқий тартибга солишда айнан «юмшоқ ҳуқуқ» аҳамиятининг ортиши бўйича илмий прогнозлар илгари сурилган.

Диссертацияда халқаро хусусий ҳуқуқни миллий ҳуқуқ тизимининг таркибий қисми сифатида эътироф этган ҳолда, халқаро хусусий меҳнат муносабатлари халқаро хусусий ҳуқуқнинг предмети доирасига кириши илмий жиҳатдан асослантирилган, ҳуқуқий муносабатларни хусусий ва оммавий ҳуқуқий муносабатларга ажратишнинг аниқ чегараси аниқланиб,

ушбу муносабатларни тартибга солиш борасида қонун ҳужжатларида дифференцияланган нормаларни белгилаб қўйиш мақсадга мувофиқ эмас деган хулосага келинган.

Диссертант халқаро хусусий меҳнат ҳуқуқини алоҳида ҳуқуқ соҳаси сифатида эътироф этувчи қарашларни (Г. Куттинг, Г. фон Толли, И. Янулов, М. Генковский, Ж. Камерлинг, Ж. Лион-Кан) инкор қилган ҳолда, ушбу муносабатларни халқаро хусусий ҳуқуқнинг бир кичик тармоғи сифатида тан олиш лозимлигини асослантирган.

Тадқиқотчи чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини тартибга солувчи халқаро хусусий ҳуқуқий методларни тушуниш борасидаги олимларнинг (Л.А. Лунц, М.М. Богуславский, Ж. Сталев, С.Х. Петерсон, П. Ний, В.П. Звекон) ёндашувлари таҳлил қилган ҳолда, халқаро хусусий ҳуқуқий меҳнат муносабатларини тартибга солишга қаратилган методлар сифатида *моддий-ҳуқуқий ва коллизион усулларни* ажратиб кўрсатган ҳамда мазкур усуллар бир-бирини тўлдирди ва ўзаро ҳамкорликда ҳаракатланади, деган илмий хулосага келган.

Муаллиф халқаро хусусий меҳнат муносабатларига нисбатан энг узвий боғланган давлат ҳуқуқи коллизион тамойили (*«proper law»*)ни татбиқ қилиш шартлари ва уни аниқлашнинг комплекс омилларини ишлаб чиққан. Шунингдек, чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини тартибга солишга нисбатан коллизион тамойиллардан фойдаланиш мумкинлигидан келиб чиққан ҳолда, миллий меҳнат қонунчилигида ушбу турдаги муносабатларга нисбатан халқаро хусусий ҳуқуқнинг асосий тамойили – эрк мухторияти (*«lex voluntatis»*)ни татбиқ қилишнинг тартиби ва шартларини илмий жиҳатдан асослантирган.

Диссертациянинг **«Халқаро хусусий меҳнат муносабатларнинг тартибга солиш бўйича Европа Иттифоқи ва айрим хорижий мамлакатлар тажрибаси»** деб номланган иккинчи бобида халқаро хусусий меҳнат муносабатларини коллизион-ҳуқуқий тартибга солувчи Европа Иттифоқи қонунчилиги, континентал ва англо-саксон ҳуқуқ оиласига мансуб давлатларнинг ушбу соҳадаги ижобий тажрибаси ва қонунчилиги нормалари миллий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилинган.

Европа Иттифоқининг коллизион-ҳуқуқий тартибга солувчи ҳуқуқий манбалари, хусусан «Шартномага нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ ҳақида»ги Рим конвенцияси, «Рим I» ва «Рим II» Регламентлари таҳлил қилинган ҳолда, Европа Иттифоқининг янги хусусий ҳуқуқий воситаларини қўллаш соҳалари бир-биридан ажратиб қўйилганлиги натижасида ушбу ҳуқуқий нормаларнинг айнан бир низога нисбатан бир вақтда татбиқ қилиниши ва улар нормалар рақобатига олиб келмаслиги кўрсатиб ўтилган. Шунингдек, Европа Иттифоқи ва Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси нормаларининг қиёсий-ҳуқуқий таҳлили натижасида меҳнат муносабатларига нисбатан *«lex voluntatis»*, *«lex loci laboris»*, *«lex fori»*, *«lex flag»*, *«the ordre public»*, *«lex causae»*, *«mandatory rules»* каби тамойил ва қоидаларни қўллашга оид миллий

конун ҳужжатларига ўзгартиш ҳамда қўшимчалар киритиш зарурияти асослантилган.

Ўтказилган тадқиқот доирасида айрим давлатлар (ГФР, Буюк британия, АҚШ, Франция) қонунчилигида сўнги йилларда чет эл фуқаролари томонидан меҳнат қилишга рухсатномалар олишга бўлган талабларни кучайтириш тенденцияси кузатилаётганлиги, бунга ички меҳнат бозорини тартибга солиш, ушбу давлатларда ишсизлик даражасини йилдан-йилга ортиб бораётганлиги асосий туртки бўлаётганлиги қад этилган.

Диссертант Швейцария, Бельгия, Финландия, ГФР, Италия, Франция, Япония, Люксембург, Австрия, Нидерландия, Испания, Панама, Польша, Лихтенштейн ва бошқа бир қатор давлатларнинг халқаро хусусий ҳуқуқида меҳнат муносабатларини тартибга солишга қаратилган коллизион нормалар алоҳида ажратиб таҳлил этилган ҳолда ушбу давлатлар қонунчилигида сўнги йилларда меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинадиган нормалар ўртасида рақобат юзага келган тақдирда иш ҳолати бўйича ёлланиб ишлаётган ходимга кўпроқ ижобий таъсир кўрсатадиган нормани татбиқ қилиш амалиёти кенгайиб бораётганлигини, халқаро хусусий меҳнат муносабатларига ҳуқуқий баҳо беришда ҳамиша ходимлар иш берувчиларга нисбатан кучсиз ижтимоий-иқтисодий ҳолатда эканлигини қайд этиб, ушбу муносабатларга давлатнинг аралашуви асосли эканлиги асослантилган ҳамда уларнинг ижобий тажрибасидан келиб чиққан ҳолда миллий қонунчилик нормаларини такомиллаштиришга қаратилган таклифлар илгари сурилган.

Тадқиқотчи англо-саксон давлатлар қонунчилиги халқаро хусусий меҳнат муносабатларига ҳуқуқий баҳо беришда ҳамиша ходимларни иш берувчиларга нисбатан кучсиз ижтимоий-иқтисодий ҳолатда эканлигига урғу берилганлиги, ушбу давлатлар қонунчилиги тенденцияси ўз навбатида меҳнат шароитларини минимал даражаларини белгилаб бериши, уни бузган иш берувчиларга нисбатан маъмурий, жиноий ёки фуқаролик жавобгарликни белгиланганлиги, мазкур давлатларда меҳнат шартномаларга нисбатан эрк мухторияти тамойилини татбиқ қилишнинг иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини таҳлил қилган. Шунингдек, диссертант томонидан жамоа шартномалари орқали ходимларнинг ҳуқуқларини жамоавий ҳимоялашга оид нормаларни давлатларнинг миллий меҳнат қонунчилигида ўрнатиш йўли билан ходимлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг янги воситаларини жорий қилиш тенденцияси кузатилаётганлиги кўрсатиб ўтилган.

Диссертациянинг **«Ўзбекистонда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини коллизион-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш»** деб номланган учинчи бобида халқаро хусусий меҳнат муносабатларига татбиқ қилинувчи коллизион норма тушунчаси, унинг мазмунини аниқлаш муаммолари, Ўзбекистон фуқароларининг хорижий давлатлардаги чет эл фуқароларининг Ўзбекистондаги меҳнат фаолияти ва уни коллизион-ҳуқуқий тартибга солишнинг миллий ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш масалалари илмий-назарий ва амалий жиҳатдан таҳлил этилган.

Меҳнат муносабатларини тартибга солувчи коллизия нормаларнинг тушунчаси ва турларига оид мутахассисларни (Х.Кох, У.Магнус, Винклер фон Моренфельс, И.В.Гетьман-Павлова, Бюре Хагленд, Р. Бланпайн) қарашлари таҳлил қилинган ҳолда, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи коллизия нормаларнинг ҳуқуқий табиатини очиқ берилган ҳамда «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*lex voluntatis*», «*proper law*», «*lex patriae*», «*lex nationalis*», «*lex loci contractus*» каби меҳнат соҳасидаги коллизия нормаларнинг мазмуни ва уларни татбиқ қилишга оид қонунчилик таклифлари ишлаб чиқилган.

Диссертант ташқи меҳнат миграцияси оқимининг кучаётганлиги, Ўзбекистоннинг халқаро меҳнат бозорига интеграциялашуви ва мазкур жараёнларни ҳуқуқий тартибга солиш заруратини ҳисобга олган ҳолда *Ўзбекистон Республикаси «Меҳнат миграцияси тўғрисида»ги қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиб*, уни қабул қилиш таклифини илгари сурган. Шунингдек, хорижий давлатларда меҳнат қилаётган фуқаролар ва Ўзбекистон меҳнат фаолиятини олиб бораётган чет эл фуқароларини статистик кўрсаткичларини юритишнинг бугунги аҳволи талаб даражасида эмаслиги асослантирилган ҳолда Ўзбекистон бўйича ва минтақалар бўйича ягона ҳисоблаб чиқиш тизимини жорий қилиш таклифи асослантирилган.

Диссертант томонидан меҳнат миграцияси соҳасида 2018-2021 йилларга мўлжалланган комплекс чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш ва унда қуйидагиларни назарда тутиш таклиф қилинган:

ривожланган давлатлар меҳнат бозорини мониторинг қилиш асосида барқарор иш ўринлари бўйича маълумотлар базасини яратиш ва юритиш;

меҳнат мигрантларига талаб мавжуд бўлган давлатлар билан узоқ ва ўрта муддатли тегишли битимлар тузиш;

тегишли тартиб-таомилларни қисқартириш ва соддалаштириш;

Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлиги фаолиятини тубдан қайта кўриб чиқиш;

Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлардаги элчихоналари ва консуллик хизматларининг хорижда ишлаётган фуқароларимиз билан доимий алоқада бўлишининг замонавий шакллари жорий этиш ва бошқалар.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига меҳнат фаолияти амалга ошириладиган давлатнинг ҳуқуқи белгиланиши, ходим бир нечта давлатлар ҳудудларида ишни бажарса қандай коллизия нормани қўллаш борасида қонунчиликда бўшлиқлар мавжудлиги асосланган. Ушбу бўшлиқларни бартараф қилиш учун амалдаги қонун ҳужжатларимизга кўшимча равишда меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни белгилаш имконияти бўлмаган тақдирда, ушбу меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган коллизия тамойиллар тизимини белгилаш мақсадга мувофиқлиги кўрсатиб ўтилган.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига халқаро меҳнат муносабатларига нисбатан шартнома тузиш вақтида ёки ундан кейин қўлланиладиган давлат ҳуқуқини танлаш мумкинлигини назарда тутувчи эрк мухторияти «*lex voluntatis*» тамойилини чекланган тарзда, яъни тарафлар

томонидан танланган давлатнинг ҳуқуқи, агар меҳнат шартномасида ҳуқуқ танланмаган тақдирда қўлланиладиган давлатнинг императив нормалари билан ўрнатилган ходимнинг меҳнат ҳуқуқларини чекламаган ёки ёмонлаштирмаган тақдирда қўлланилади, деган шарт билан татбиқ қилиш мақсадга мувофиқ деган таклиф илгари сурилган.

Муаллиф томонидан чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини (индивидуал ва жамоавий) коллизия тартибга солиш муаммосини ҳал қилиш йўли сифатида коллизия нормаларни *«in favorem»* тамойили билан бирга татбиқ қилинишини жорий қилиш меҳнат муносабатларининг ҳуқуқий табиатига жавоб берувчи энг тўғри ва мақсадга мувофиқ ечим ҳисобланади, деган назарий хулоса илгари сурилган.

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари қуйидаги ҳуқуқий масалаларни белгилаб бермаган: Биринчи, иш берувчининг шахсий қонуни қайси давлатга тааллуқлиги масаласи; Иккинчи, меҳнат шартномасида тарафларнинг эрк мухториятини қўллаш имконияти; Учинчи, Ўзбекистон ҳудудига консуллик ва бошқа дипломатик вазифаларни бажариш учун келган чет эл фуқароларининг меҳнат муносабатларини тартибга солиш масалалари; Тўртинчи, чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларига нисбатан қўлланилиши мумкин бўлган коллизия тамойиллар; Бешинчи, чет эл фуқаролари саналган ишчиларнинг ижтимоий муҳофазаси, ижтимоий таъминоти ва меҳнат муҳофазаси қайси давлат ҳуқуқига асосан ҳал қилиниш масаласи. Олтинчи, чет эл фуқаролари саналган ишчиларнинг ижтимоий муҳофазаси, ижтимоий таъминоти ва меҳнат муҳофазаси.

Муаллиф мазкур бўшлиқларни бартараф қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексининг 11-моддасини, 72-моддаси 1-қисмини янги таҳрирда баён қилиш, шунингдек Меҳнат кодексини *«Халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини меҳнат муносабатларга нисбатан татбиқ қилиш»* деб номланган XVI¹ боб билан тўлдириш заруратини асослантирган.

Ушбу боб халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг умумий қоидалари, халқаро хусусий меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни аниқлаш, чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат шартномаси тарафларининг келишувига кўра ҳуқуқни танлаш, меҳнат шартномасига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни амал қилиш доираси каби янги нормаларни ўз ичига олиши зарурлиги асослаб берилган.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида чет эл фуқароларини ҳуқуқий мақомини белгилаш, чет эл фуқароларининг меҳнатига нисбатан қўлланиладиган коллизия нормаларнинг бугунги кундаги ҳолати талабга жавоб бермаслиги таҳлил қилинган. Чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини коллизия ҳуқуқий тартибга солувчи Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига бўшлиқларнинг мавжудлиги исботланган ҳолда, ушбу бўшлиқларни бартараф қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига *«Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги*

бўлмаган шахслар иштирокидаги меҳнат муносабатларини тартибга солиш» деб номланган параграф ишлаб чиқилиб, уни қабул қилиш таклиф этилган.

Диссертант Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларда жойлашган дипломатик муассасалари ва ваколатхоналаридаги меҳнат фаолияти, уни хизмат сафарига, стажировкага юбориш натижасида юзага келувчи меҳнат муносабатларидан ўзаро фарқли жиҳатлари, уларни тартибга солинишнинг тартиб-таомилларини таҳлил қилган ҳолда ходимни чет элга ишга юборган муассаса мансуб бўлган мамлакат ҳуқуқи билан коллизия боғланишни аниқлашга қаратилган *«Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларда жойлашган дипломатик муассасалари ва ваколатхоналарига ишга юборилган ходимларнинг меҳнат фаолиятини тартибга солиш»* деб номланган янги параграфни Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига киритишни таклиф этган.

Бугунги кунда чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарга чет эллик ходимларни жалб қилишда қуйидаги муаммолар мавжудлиги қайд этилган:

Биринчи, чет эл инвестицияси иштирокидаги корхоналарга қўлланиладиган коллизия нормаларни қонунчиликда аниқ белгиланмаганлиги;

Иккинчи, Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлигида уларга бериладиган меҳнат қилиш ҳуқуқи тасдиқномасини олишдаги қийинчиликлар, ишга қабул қилаётган тадбиркор ва чет эллик ходимга қўйилган бюрократик талаблар, соҳани электронлашмаганлиги, тўланадиган давлат божи масалалари, шунингдек чет эллик ходимга бериладиган рухсатномани муддатининг 1 йилгача берилиши ва уни узайтиришдаги муаммолар;

Учинчи, чет эллик ходим ва унинг оила аъзоларига бериладиган виза ва уни узайтиришдаги муаммолар;

Тўртинчи, акциядорлик жамиятларига улуш қўшган ёки бошқариш учун жалб қилинган ходимларга меҳнат рухсатнома олиш муддатларини қисқалиги;

Бешинчи, чет эллик ходимларни солиққа тортиш масалалари ва уларга берилган имтиёزلарни ҳуқуқни қўллаш амалиётида қўллашдаги ноаниқликлар.

Тадқиқотда Ўзбекистонда чет эллик инвесторларга янада қулайлик яратиш, уларни эркин иқтисодий зоналар ва чет эл юридик шахслари савдо ваколатхоналари ҳамда уларнинг хориждан жалб қилинадиган ходимларини аккредитация қилишнинг электрон тизимини яратиш заруратини кўрсатган ҳолда, «Чет эллик инвесторларнинг хўжалик фаолияти» деб номланган 12-моддасининг 9-қисмини янги таҳрирда баён қилиш ва уни 10-қисм билан тўлдириш, 14-моддасини 3-қисмини янги таҳрирда баён қилиш таклифи асослантирилган.

Бундан ташқари, муаллиф томонидан чет эллик инвесторлар ва тадбиркорлар томонидан юқори малакали хорижий мутахассисларни жалб қилиш бўйича тартиб-таомилларни янада соддалаштириш мақсадида Ўзбекистонга кўп инвестицияларни киритаётган давлатларни аниқлаб, уларни инвесторларига соддалаштирилган тартибда чет эл фуқароларини ишга қабул қилишга рухсат бериш, Ўзбекистон ҳудудида чет эл фуқаролари томонидан меҳнат фаолиятини амалга оширишга рухсат бериладиган соҳалар ёки мутахассисликлар рўйхатини ишлаб чиқиш, давлат хизматлари марказлари ва Агентлик ўртасида электрон тизимни жорий қилиш заруратини асослаб берган.

Тадқиқотчи Ўзбекистонда чет эллик мутахассисларни ишга қабул қилиш шакллари ва уларни расмийлаштириш соҳасини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни танқидий нуқтаи назардан таҳлил қилган ҳолда, мазкур соҳадаги мавжуд муаммоларни аниқлаб, уларни такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиққан.

Халқаро меҳнат муносабатларида бугунги кунда ривожланиб бораётган янги ҳуқуқий механизмлардан бири бу фуқароларининг чет элларда ишга жойлаштириш билан шуғулланувчи воситачилик фаолияти ҳисобланади.

Қайд этиш лозимки, бугунги кунда Ўзбекистонда бандликка кўмаклашувчи хусусий воситачилик хизматлари фаолияти ҳуқуқий тартибга солинмаган. Бу борадаги фаолиятга бўлган талабни юқори эканлигини инобатга олган ҳолда, мазкур фаолият билан шуғулланишга аниқ талабларни кўйган ҳолда, давлат томонидан лицензияланувчи фаолият сифатида рухсат бериш учун бугунги кунда барча ҳуқуқий ва институтчионал шароитлар мавжуд.

Шу нуқтаи назардан муаллиф норасмий равишда фуқароларни хорижга ишга йўллаш билан машғул бўлган шахсларнинг фаолиятига, ноқонуний меҳнат миграциясининг авж олишига, одамлар ҳуқуқларининг поймол этилишини олдини олиш ва ташқи меҳнат миграциясини ташкил этиш борасидаги давлат монополиясини чеклаш мақсадида дастлабки даврларда давлатнинг қаттиқ назорати остида, лицензиялаш тартибида хусусий ишга жойлаштириш бўйича рекрутинг хизматларни йўлга қўйишни назарда тутувчи *«Ўзбекистон Республикасининг Рекрутинг фаолияти тўғрисида»*ги қонунини қабул қилиш заруратини асослантирган.

Муаллиф Ўзбекистон Республикаси ҳудудида меҳнат қилаётган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг меҳнат фаолиятида меҳнат муҳофазасини таъминлашда тенг имкониятлар яратиш, ушбу муносабатларга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш масаласида бугунги кунда янги ёндашувни ишлаб чиқиш зарурлигини инобатга олган ҳолда ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномаси асосида меҳнат қилувчи жисмоний шахсларга нисбатан меҳнат муҳофазасига оид қонунчиликни татбиқ қилиш ёки қилинмаслиги масаласини ҳал қилишга, шунингдек чет эл фуқароларини ишга қабул қилишда ва бошқа ишга ўтказишда меҳнатни муҳофаза қилишга бўлган ҳуқуқнинг кафолатлари ҳамда ҳуқуқларига оид нормаларни киритиш таклифини асослантирган.

ХУЛОСА

«Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш» мавзусидаги диссертация бўйича олиб борилган тадқиқотлар натижасида қуйидаги назарий ва илмий-амалий аҳамиятга эга бўлган хулосаларга келинди:

1. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг «Халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларга нисбатан татбиқ қилиш» деб номланган VI бўлимида назарда тутилган коллизия нормаларни меҳнатга оид муносабатларни тартибга солишда тўғридан-тўғри татбиқ этилмаслиги асосланган.

2. Халқаро хусусий меҳнат муносабатлари халқаро хусусий ҳуқуқнинг бир тармоғи эканлиги қуйидагиларга асосан аниқланди:

халқаро меҳнат муносабатларининг субъекти, объекти ва мазмунининг чет эл элементи билан мураккаблашганлиги;

халқаро меҳнат муносабатларини шартномавий асосда вужудга келиши ва тараф ўртасидаги муносабатларни ихтиёрийлик, эркинлик, ҳуқуқий тенглик ва бошқа принципларига асосланиши;

хорижий давлатларнинг меҳнат қонунчилигини турли-туманлиги;

халқаро меҳнат муносабатларини тартибга солишга қаратилган универсал ва минтақавий ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқилганлиги.

3. «Халқаро хусусий меҳнат муносабатлари» ва «чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатлари» тушунчалари айтиб бир маънода қўлланилиши ва ушбу тушунчалар «халқаро меҳнат муносабатлари» тушунчаси билан ўзаро фарқли жиҳатларга эга эканлиги асосланган.

4. Меҳнат миграцияси соҳасида 2018-2021 йилларга мўлжалланган комплекс чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш ва унда қуйидагиларни назарда тутиш таклиф қилинган:

ривожланган давлатлар меҳнат бозорини мониторинг қилиш асосида барқарор иш ўринлари бўйича маълумотлар базасини яратиш ва юритиш;

меҳнат мигрантларига талаб мавжуд бўлган давлатлар билан узоқ ва ўрта муддатли тегишли битимлар тузиш;

тегишли тартиб-таомилларни қисқартириш ва соддалаштириш;

Ташқи меҳнат миграцияси масалалари агентлигининг фаолиятини тубдан қайта кўриб чиқиш;

Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатлардаги элчихоналари ва консуллик хизматларининг хорижда ишлаётган фуқароларимиз билан доимий алоқада бўлишининг замонавий шакллари жорий этиш ва бошқалар.

5. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига эрк мухторияти («*lex voluntatis*») тамойилини чекланган тарзда, яъни агар меҳнат шартномасида тарафлар томонидан бирор-бир давлатнинг ҳуқуқи кўрсатилмаган ҳолатларда давлатнинг императив нормалари билан ўрнатилиши мумкин бўлган ходимнинг меҳнат ҳуқуқларини чекламаган ёки ёмонлаштирмаган тақдирда

қўлланилади, деган шарт билан татбиқ қилиш мақсадга мувофиқлиги исботланди.

6. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 10-12-моддалари мазмун-моҳиятан чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини тартибга солишга қаратилган коллизия нормаларни назарда тутмаганлиги асосланганлиги, ушбу нормалар ҳудудийлик ва миллий режим қоидаларини белгилаб бериш билангина чекланганлиги исботланди.

7. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексини такомиллаштириш бўйича таклифлар:

1) *11-модданинг матнини* қуйидаги таҳрирда баён этиш:

«Меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари иш берувчи билан тузилган меҳнат шартномасига асосан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида меҳнат қилаётган чет эл фуқаролари ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахсларга, чет эл фуқаролари, фуқаролиги бўлмаган шахслари иштирокида ёки бевосита улар томонидан ташкил қилинган ташкилотларга, шунингдек халқаро ташкилотларга ва чет эл юридик шахсларига, трансмиллий корпорациялар ва уларнинг филиаллари, ваколатхоналари, ташкилий тузилмалари, шўба корхоналарига ҳам татбиқ этилади, агар мазкур Кодекс ҳамда Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида бошқача ҳолатлар назарда тутилган бўлмаса»;

2) Халқаро хусусий ҳуқуқий меҳнат муносабатлари ўз мазмунига кўра тарафларнинг келишувига асосланган шартномавий муносабат эканлиги, унда тарафларнинг тенглиги белгиланиши муҳимлиги асосланганлиги, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг «Меҳнат шартномасининг тушунчаси ва тарафлари» деб номланган *72-моддаси, 1-қисмини* қуйидаги таҳрирда баён қилиш:

«Меҳнат шартномаси ходим билан иш берувчи ўртасида муайян мутахассислик, малака, лавозим бўйича ишни ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда тенглик асосида вужудга келадиган тарафлар келишуви, шунингдек меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив ҳужжатлар билан белгиланган шартлар асосида ҳақ эвазига бажариш ҳақидаги келишувдир»;

3) Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинадиган коллизия нормаларнинг мавжуд эмаслиги исботланди ва уни иловага мувофиқ «Халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини меҳнат муносабатларга нисбатан татбиқ қилиш» деб номланган XVI¹-боб билан тўлдириш;

4) Меҳнат шартномасига нисбатан эрк мухторияти тамойили (*«lex voluntatis»*)ни татбиқ қилиш мақсадида Меҳнат кодексига «*Чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат шартномаси тарафларининг келишувига кўра ҳуқуқни танлаш*» деб номланган *294²-моддани* қуйидаги таҳрирда қабул қилиш:

«Чет эл элементини билан мураккаблашган меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ тарафлар томонидан меҳнат шартномаси

тузиш вақтида ёки шартнома тузилганидан кейин ҳам ушбу шартномага нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқ ҳақида келишиб олишлари мумкин. Тарафлар, шунингдек исталган вақтда меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни ўзгартириш тўғрисида келишиб олишлари мумкин.

Меҳнат шартномасини ҳуқуқни танлаш тўғрисидаги қоидаларини белгилаш ёки ўзгартиш ёзма шаклга риоя қилинган ҳолда амалга оширилади. Тарафлар томонидан танланган татбиқ қилинадиган ҳуқуқ деганда бирор бир давлатнинг моддий ҳуқуқи тушунилади.

Тарафларнинг ҳуқуқни танлаш (ёки ўзгартиш) борасидаги ёзма шаклга риоя қилмасликлари, меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни тарафлар томонидан белгиланмаганлигини англатади.

Меҳнат шартномасининг қисмларига нисбатан икки ёки ундан ортиқ давлатларнинг ҳуқуқлари қўлланилиши мумкин.

Тарафлар томонидан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни белгиланиши ходимнинг шахсий қонуни билан ёки у меҳнат қилаётган давлатнинг императив нормалари билан ўрнатилган меҳнат муҳофазаси ва бошқа ҳуқуқий кафолатлардан маҳрум қилмаслиги лозим.

Агар иш ҳолатлари меҳнат шартномасини бир давлат билан узвий боғланганлигини кўрсатса, тарафлар томонидан танланган давлатнинг ҳуқуқи шартнома энг узвий боғланган мазкур давлатнинг императив нормаларини ҳаракатланишини чекламаслиги лозим.

Агар тарафлар томонидан меҳнат шартномасига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқ танланмаган тақдирда меҳнат шартномасига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқ ушбу кодекснинг 294³-моддасига асосан аниқланади»;

5) Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига меҳнат фаолиятини олиб бориш жойи қонуни («*lex loci laboris*») тамойилини мустаҳкамлашни назарда тутувчи «Тарафларнинг келишуви бўлмаган тақдирда меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни аниқлаш» деб номланган 294³-модда билан қуйидаги таҳрирда тўлдириши:

«Тарафлар томонидан меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ белгиланмаган бўлса, меҳнат шартномасига нисбатан меҳнат фаолияти (тўлиқ ёки кўпчилик қисми) амалга оширилаётган давлатнинг ҳуқуқи қўлланилади.

Сув ва ҳаво транспортида меҳнат қиладиган ходимнинг меҳнат муносабатлари, ушбу транспорт воситаси қайси давлатнинг байроғи остида ҳаракатланаётган бўлса, ўша давлатнинг ҳуқуқига бўйсунди.

Темир ва автомобил йўл транспорти ходимларининг меҳнат шартномаси иш берувчи асосий иш фаолиятини амалга оширувчи давлатнинг ҳуқуқига бўйсунди.

Агар меҳнат фаолияти бошқа давлатнинг тегишли ташкилотлари томонидан хизмат сафарига юборилган шахс томонидан амалга оширилаётган бўлса, ушбу меҳнат муносабатларига хизмат сафарига юборган ташкилот жойлашган давлатнинг ҳуқуқи қўлланилади.

Агар меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ мазкур модданинг нормаларига асосан аниқлашнинг имконияти бўлмаган тақдирда, меҳнат шартномага нисбатан энг узвий боғланган мамлакатнинг ҳуқуқи қўлланилади».

6) Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини коллизия ҳуқуқий тартибга солувчи қонунчиликдаги бўшлиқлар мавжудлиги амалий мисоллар билан асосланган ҳолда, уларни бартараф қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига *«Чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги меҳнат муносабатларини тартибга солиши»* деб номланган параграф билан тўлдириш;

7) Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларда жойлашган дипломатик муассасалари ва ваколатхоналарига юборилган ходимларнинг меҳнат муносабатларини тартибга солишга қаратилган ҳуқуқий нормалар мавжуд эмаслиги асосланган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига *«Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларда жойлашган дипломатик муассасалари ва ваколатхоналарига ишга юборилган ходимларнинг меҳнат фаолиятини тартибга солиши»* деб номланган янги параграфни киритиш таклиф этилди.

15. Меҳнат миграцияси соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, фуқароларни чет элларда ишга жойлаштиришнинг механизм ва шакллари, меҳнат мигрантлари билан ишлаш соҳасидаги дипломатик ваколатхоналарининг асосий функциялари, чет элдаги Ўзбекистон фуқароларининг ҳуқуқий ҳимояси бўйича чора-тадбирларни ўзида ифодаловчи *«Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат миграцияси тўғрисида»*ги қонун лойиҳаси иловага мувофиқ ишлаб чиқилиб, уни қабул қилиш зарурлиги исботланган.

16. Юридик шахсларга Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигидан махсус рухсатнома (лицензия) олиш орқали Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг чет элларда ишга жойлаштириш билан мустақил шуғулланиш ҳуқуқини тақдим этишни тартибга солувчи *Ўзбекистон Республикасининг «Рекрутинг фаолияти тўғрисида»*ги қонунини қабул қилиш зарурияти асослантирилган.

17. Ўзбекистон Республикасининг *«Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»*ги Қонунинг 3-моддасини қуйидаги таҳрирдаги учинчи қисм билан тўлдириш мақсадга мувофиқлиги асослантирилди:

«Ўзбекистон Республикасининг хорижий давлатларда меҳнат қилаётган фуқароларига нисбатан иш берувчи жойлашган давлатнинг меҳнат муҳофазасига оид қонунчилиги татбиқ қилинади. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган барча корхоналарга, шунингдек чет эллик юридик ва жисмоний шахсларга тўлиқ ёки қисман тегишли бўлган ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган корхоналарда меҳнат қилаётган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга нисбатан Ўзбекистон Республикасининг меҳнатни муҳофаза қилиш ҳақидаги қонунчилик нормалари татбиқ қилинади».

18. Ўзбекистон Республикасининг «Чет эл инвестициялари тўғрисида»ги Қонунига қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш таклифи асослантирилди:

1) «Чет эллик инвесторларнинг хўжалик фаолияти» деб номланган *12-моддасининг 9-қисмини қуйидаги таҳрирда баён қилиш ва 10-қисм билан тўлдириш:*

«Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар ходимларининг меҳнат муносабатлари Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида ва тарафлар ўртасида тузилган меҳнат шартномасида бошқача ҳолат назарда тутилмаган бўлса.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхонанинг чет эллик ходимларини ижтимоий суғурта қилиш ва ижтимоий таъминлаш Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ ёки тарафлар ўртасида тузилган меҳнат шартномасида назарда тутилган тартибда амалга оширилади»;

2) «Чет эллик ходимларни жалб этиш» деб номланган *14-моддасини 3-қисмини қуйидаги таҳрирда баён қилиш:*

«Чет эллик ходимлар меҳнатига ҳақ тўлаш, уларга таътиллар бериш, уларни пенсия билан таъминлаш масалалари уларнинг ҳар бири билан тузилган меҳнат шартномаларида ҳал этилиши лозим. Чет эллик ходимнинг меҳнат муносабатларини тартибга солувчи давлат ҳуқуқини тарафлар томонидан танлаш фақат ёзма шаклда амалга оширилиб, бунда танланган ҳуқуқ меҳнат шартномаси билан узвий боғланган бўлиши ва Ўзбекистон Республикаси меҳнат қонунчилиги билан ходимларга тақдим этилган шарт-шароитлардан кам бўлмаслиги лозим. Чет эллик ходимлар иш ҳақи ва қонуний йўл билан олган ўзга даромадларини бошқа давлатларга, қонунда белгиланган солиқлар ва мажбурий тўловлар тўланганидан кейин, бирон-бир чекловсиз ўтказишлари мумкин».

21. Ташқи ишлар вазирлиги фаолиятини янада соддалаштириш ва чет эл фуқароларини Ўзбекистонга кириб келишини қулайлаштириш мақсадида вазирликнинг www.evisa.mfa.uz веб-сайтини халқаро стандартларга мослаштириш ва унда онлайн саволларга жавоб бериш блогини очиш мақсадга мувофиқлиги асослантирилди.

22. Ўзбекистон ҳудудида чет эл фуқаролари томонидан меҳнат фаолиятини *амалга оширишга рухсат бериладиган соҳалар ёки мутахассисликлар рўйхатини ишлаб чиқиш* таклифи асослантирилди, шунингдек меҳнат фаолияти ҳуқуқи тасдиқномаси ва хорижий ишчи кучини жалб қилишга рухсатномалари бериш хизмати Туман (шаҳар) давлат хизматлари марказлари томонидан кўрсатилиши зарурати асослантирилди.

23. Чет эллик инвесторлар ва тадбиркорлар томонидан юқори малакали хорижий мутахассисларни жалб қилиш бўйича тартиб-таомилларни янада соддалаштириш мақсадида Ўзбекистонга кўп инвестицияларни киритаётган давлатларни аниқлаб, уларни инвесторларига соддалаштирилган тартибда

чет эл фуқароларини ишга қабул қилишга рухсат бериш мақсадга мувофиқлиги асослантирилди.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING OF THE SCIENTIFIC DEGREES
DSc.27.06.2017.Yu.22.01 AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

MUSAYEV BEKZOD TURSUNBOYEVICH

**IMPROVING THE COLLISIONAL-LEGAL REGULATION OF LABOR
RELATIONS IN UZBEKISTAN**

**12.00.03 – Civil law. Business law. Family law.
International private law.**

**DOCTORAL (PhD) DISSERTATION ABSTRACT
ON LEGAL SCIENCES**

Tashkent – 2018

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2017.2.PhD/Yu43

The dissertation is prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (summary)) on the website of the Scientific Council (www.tsul.uz) and Information educational portal «ZiyoNET» (www.ziyo.net)

Scientific adviser:

Ruziyev Rustam Jabborovich
Doctor of Science in Law, Professor

Official opponents:

Gulyamov Said Saidakhrarovich
Doctor of Science in Law, Professor

Rustambekov Islombek Rustambekovich
Doctor of Science in Law, Associate Professor

The leading organization:

**The Academy of Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Uzbekistan**

The defense of the dissertation will be held on June 5, 2018 at 10:00 at the Session of the Scientific Council DSc.27.06.2017.Yu.22.01 at the Tashkent State University of Law (Address: 100047, Sayilgokh street, 35. Tashkent city. Phone: (998971) 233-66-36; Fax: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under No.842), (Address: 100047, Amir Temur street, 13. Tashkent city. Phone: (998971) 233-66-36).

The abstract of the dissertation submitted on May 20, 2018.
(Registry protocol No ____ on May 20, 2018).

N.S. Salayev

Chairman of the Scientific Council for awarding
scientific degrees, Doctor of Science in Law,
associate professor

U.A. Tuhtasheva

Acting Secretary of the Scientific Council for awarding
scientific degrees, Ph.D., professor

N.F. Imomov

Chairman of the Scientific Seminar under the Scientific Council
for awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, associate professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The actuality and relevance of the dissertation theme. The problem of labor migration in the world and its legal regulation is becoming increasingly global and relevant. In particular, in the United Nations Resolution of December 21, 2016 No. 71/237 on International Migration and Development, it is noted that this issue is one of the most pressing problems of the national, regional and international scale of an individual, society and state. In this regard, the international community emphasizes that it is the requirement of time to further expand international cooperation in labor migration in all countries, implement legal reforms aimed at protecting the rights and legitimate interests of migrant workers. The fact that there were about 150 million migrant workers in the world in 2016, and that this figure have increased by 41% in 2017⁴, as well as the evidence of economic and political measures taken by developed countries in recent years, especially European states, on addressing the migration problem shows the need for developing more effective mechanisms for the protection of the rights of migrant workers, and paying special attention to unification of the national and international legal norms.

Special attention is paid to issues of strengthening interstate cooperation on improvement of this sphere and the effective use of labor resources on the basis of identifying specific directions of legal regulation of international labor relations in the world. In particular, the legal regulation of issues related to rational organization of labor migration, introduction of «smart regulation» models in this sphere and development of effective mechanisms for collision-legal regulation of labor contracts and strengthening implementation of international standards in the national legislation are of great importance. In addition, today it is important to study the directions and perspectives of collision-legal regulation of labor relations in international private law.

In the Republic of Uzbekistan, special attention is paid to legal protection of workers' interests and their compliance with international standards, and a number of targeted measures have been undertaken on improving the role of labor relations and ensuring employment in public policy, establishing bilateral and multilateral agreements on private regulation, ratification of international conventions, and a large-scale systematic work is being carried out on protection of the environment.

«Now the main directions of the state policy in the field of international labor migration, expanding the geography of labor migration in cooperation with developed countries, mechanisms and forms of employment of citizens abroad, the main directions of activity of diplomatic missions on working with labor migrants, ensuring the rights of Uzbekistan citizens abroad and implementing measures on their social protection»⁵ are defined as priority areas of development of the social sphere, and studying this sector plays an important role.

⁴ www.un.org, www.ilo.org

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

This dissertation research to a certain extent will serve to implementation of tasks defined in the Constitution of the Republic of Uzbekistan (1992), the Labor Code (1995), the Civil Code (1996), Laws «On ensuring employment of the population» (1998), «On protection of labor» (2016), «On foreign investments» (1998), the decrees of the President of the Republic of Uzbekistan «On additional measures of further improvement of the investment climate and business environment of the Republic of Uzbekistan» (2014) and «On the Action Strategy for further development of the Republic of Uzbekistan», the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan «On labor activities of citizens of the Republic of Uzbekistan abroad and foreign citizens in the republic» (1995) and other legislative acts related to the subject.

The dependence of the research on the priority areas of development of science and technologies in the republic. This dissertation was prepared in accordance with the priority direction of scientific and technological development of the Republic I. «Formation of a system of innovative ideas and directions of their implementation in social, legal, economic, cultural, spiritual and moral development of a democratic state and information society».

The extent of the analyzes of the research problem. International private legal analysis of complicated labor relations with foreign elements, historical and modern stages of law enforcement applied to this relations, as well as international standards and experiences of foreign countries have not been studied as independent research objects in our country.

Some issues of collision-legal regulation of labor relations are studied in scientific works⁶ of scientists of our country – H.R.Rakhmonkulov, T.A.Umarov, B.B.Samarkhodjayev, V.Y.Ergashev, Y.Tursunov, S.Khamrayev, G.A.Matkarimova, I.B.Samiyev, N.Nosirova, L.P.Maksakova, H.Holikova and others.

The peculiarities of the international private legal regulation of labor relations in foreign countries and their theoretical aspects were studied by M.Boguslavskiy, M.V.Lushnikova, D.K.Bekashev, I.Y.Kiselev, L.P.Anufrieva, N.L.Lyutov, I.V.Shesteryakova, N.A.Haustova (Russia), Dirk Vanheule, R.Blanpain (Belgium), M.Franzen (The Netherlands), W.Wengler, Th.Rauscher, A.Junker (Germany), G.Novelli (Italy), Jon Horgen Friberg (Norway), G.A.Johnston, G.J.Simson, M.Collyer, D.Bartram, L.Swepston (USA), I.Szaszy (Hungary), P.Davies, M.Freedland U. Grušić, Cheshire, North, F.Harrison, P.Nygh (England), Egawa Hidefumi (Japan).

However, the works of the scientists mentioned above is related only to the role of labor relations in international private law, its relationship with related law, the administrative legal and socio-political peculiarities of labor migration, the collision norms related to international labor relations, its system and the collision-legal regulation are not approached comprehensively. Therefore, it is important to comprehensively study this issue.

⁶ These and other sources are listed in the list of used literature of the dissertation.

Monographic research aimed at collision-legal regulation of labor relations in our country has not been conducted separately.

Relation of the dissertation's theme to the scientific-research work of higher education institution where it was implemented. The theme of the dissertation is included in the scientific-research plan of Tashkent State University of Law and was prepared within the framework of priority areas of scientific research on the issues of implementation of the results based on theoretical research of achievements of international labor law and legal practice of developed countries, improvement and codification problems of Uzbekistan collision legislation into the national legislation.

The aim of the research is to develop proposals and recommendations aimed at improving the collision-legal regulation of labor relations complicated with foreign elements in the Republic of Uzbekistan and the effectiveness of its implementation.

The tasks of research:

developing specific proposals for the development of the theory of international private law;

defining and giving a description of the concept of international private labor relations, legal nature, sectoral competence;

developing proposals for identifying methods and principles of legal regulation of international private labor relations and increasing the effectiveness of its implementation;

identifying the system of collision conjunctions (*«lex voluntatis»*, *«lex loci laboris»*, *«lex banderae»*, *«proper law»*, *«lex loci contractus»*, *«lex delegation»*) to be applied to international private labor relations and improving the effectiveness of their application in labor relations;

developing proposals on improvement of the mechanisms of collision-legal regulation of labor relations in our country, studying the experience of the European Union and some foreign countries, international documents on international private labor relations;

improving mechanisms of collision-legal regulation and labor activities of Uzbekistan's citizens in foreign countries and citizens of foreign countries in Uzbekistan;

improving the existing legislative acts, making recommendations on improving the practice of law enforcement.

The object of the research is the system of relations related to collision-legal regulation of labor relations complicated with foreign element in Uzbekistan.

The subject of the research are the normative-legal acts of collision-legal regulation of labor relations in Uzbekistan, law enforcement practice, legislation and practice of foreign countries, and conceptual approaches existing in international private law, scientific and theoretical views and legal categories.

Research methods. Methods such as historical, system-structural, comparative-legal, logical, specifically sociological, comprehensive study of scientific sources, induction and deduction, and statistical data analysis were used in the research.

Scientific novelty of the research includes the following:

the possibility that foreign citizens and stateless persons may be subject to labor relations based on the Labor Code of the Republic of Uzbekistan and the Law «On labor protection» is justified;

it is justified that the legislative acts on regulating labor relations should be applied to employers who are foreign citizens in the territory of Uzbekistan if they are not otherwise provided by international treaties;

proposals on identification of labor conditions in international private-labor relations, unifying the norms of national and international legislative acts on inconvenient factors of production and their establishment are justified;

obligation of implementation of the legislative acts on labor of the Republic of Uzbekistan in relation to persons performing activities (rendering services) on civil-law contracts are justified.

Practical results of the research include the following:

proposals on development of a system of norms of collision-legal regulating labor relations in Uzbekistan and their inclusion in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan have been developed;

proposals on introducing amendments and additions to the laws of the Republic of Uzbekistan «On labor protection», «On employment of the population» (new edition), «On foreign investments», aimed at further improvement of labor in enterprises, established with foreign investments have been justified;

further improvement of mechanisms of legal regulation of the process of labor migration, the requirement and uniqueness of labor contract complicated with foreign element have been justified;

proposals on clear definition in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan of norms aimed at regulating labor of employees assigned for working in the diplomatic missions and representative offices of the Republic of Uzbekistan located in foreign countries have been justified;

proposals aimed at radically improving public services in obtaining a permit for attraction of confirmation for the right to labor activity and permission for attracting foreign labor force have been justified;

proposals for further simplification of organization of the labor force of highly qualified foreign citizens involved in work in Uzbekistan have been developed.

Reliability of research results. The results of the research are based on the norms of international law and national legislation, the experience of developed countries, law enforcement practice, interview and expert surveys, results of analysis of statistical data were summarized and approved by appropriate documents. Conclusion, proposals and recommendations have been approbated, their results were published in leading national and foreign publications. The obtained results have been approved by the authorized bodies and put into practice.

Scientific and practical significance of the research results. This research will contribute to the development of theoretical foundations of collision-legal regulation of international private labor relations, and to improving the practice of

labor and civil law enforcement. The scientific significance of the research results, its scientific and theoretical conclusions, proposals and recommendations will serve to enrichment of future scientific research, lawmaking, law enforcement practice, interpretation of relevant civil and labor law norms, improvement of the national legislation and labor law, civil law, international private legal sciences. The results of the research can be used for conducting new scientific research from scientific and theoretical point of view.

The practical significance of the results of the research will contribute to activities of lawmaking, in particular in the process of drafting normative-legal documents and in introducing amendments and addenda to them, improving the practice of law enforcement and teaching subjects in private law in higher education institutions of law.

Implementation of the research results. On the basis of scientific results of the scientific research on the study of collision-legal regulation of labor relations in Uzbekistan:

proposals for clarification of the application of the Law of the Republic of Uzbekistan «On labor protection», establishment of international cooperation of the state in the field of labor protection, implementation of labor protection rules for foreign citizens are introduced to the Articles 3, 4, 5, 21, 22, 33 of the Law of the Republic of Uzbekistan «On introducing amendments and addenda to the Law of the Republic of Uzbekistan «On labor protection» (reference No. 04/3-06-366 of September 29, 2016 of the Committee on Labor and Social Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan). This will serve to increase the effectiveness of implementation of normative and legal acts, identify the sphere of application of labor protection norms, as well as further improve the international private legal framework regulating labor relations;

the main directions of the state policy in the field of labor migration, the mechanisms and forms of employment of citizens abroad, proposals on development of the draft law «On labor migration of the Republic of Uzbekistan» reflecting the main directions of activities of diplomatic missions on working with labor migrants are taken into account in lawmaking activities (Reference of the Committee on Legislation, Judicial and Legal Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No.06/1-05/1370 of September 30, 2016). Implementation of these proposals will contribute to adaptation of national legislation of our country to international standards and integration of our citizens into the socio-economic conditions of foreign countries;

proposals identifying the right to be used in relation to labor relations complicated with a foreign element, regulation of labor relations with participation of foreign citizens and stateless persons, and other proposals in this field are taken into account in the legislative activity (Reference No. 04/3-06-344 of the Committee on Labor and Social Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan of July 19, 2016). Implementation of proposals promotes more reliable protection of labor and social rights of foreign citizens and stateless persons and increases the effectiveness of legal norms regulating this sphere;

used in developing relevant normative-legal acts on the basis of proposals made on organization of activities of legal entities engaged in mediation activities on employment of citizens of the Republic of Uzbekistan abroad (Reference No. 02-09/2216 of July 27, 2016 of the Ministry of Labor of the Republic of Uzbekistan). Implementation of these proposals will contribute to establish activities of legal entities providing recruitment services in Uzbekistan.

Approbation of the results of the research. The results of the research were discussed at 12 scientific and practical conferences, including 4 international and 8 national scientific-practical conferences.

Publication of the research results. 24 scientific works on the dissertation, including 1 monograph, 11 scientific articles have been published (4 in foreign publications).

The structure and volume of the dissertation. The structure of the dissertation consists of introduction, three chapters, conclusion, bibliography, and annex. The volume of the dissertation is 156 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** of the dissertation (abstract of the doctoral dissertation) includes the relevance and necessity of the research theme, the relevance of the research to the main priorities of the national science and technology development, the level of studying the problem, the relation of the dissertation theme to the scientific research work of higher education institution where the dissertation is written, the objective and tasks, object and subject, methods, scientific novelty and results of the research, reliability of research results, reliability of the research results, scientific and practical significance of the results of the research, their implementation, the approbation of the results of the research, announcement of the results, the volume and structure of the dissertation.

In the first chapter of the dissertation entitled «**General characteristics of international private labor relations**», the concept of international private labor relations and its legal nature, the relevance of «international private labor law» and «international labor law», the methods and principles of legal regulation of international private labor relations has been analyzed.

The concept of international private labor relations and its legal nature, the content and meaning of scientific categories that are closely related to one another such as «labor relations complicated with foreign elements», «international private legal labor relations» and «international labor relations», their general and different aspects, as well as trends of their emergence in national and international legal acts are explained in this chapter. The role of labor relations in international private law on the basis of views expressed on the concept of international private labor relations by foreign experts and scientists (A.A.Rubanov, F.F.Martens, F.Harrison, V.A.Kanashevsky, M.M.Boguslavsky, L.P.Anufrieva, D.K.Bekyashev, J.Cheshir, P.Nort, N.L.Lyutov) and national scientists (H.A.Rakhmonkulov, V.Y.Ergashev, Y.Tursunov) and specific views on the content of the private legal mechanisms of regulation have been developed.

As a result of the analyzes, the researchers have shown that there is no unanimous opinion and contradictory attitudes about the role of methods of labor relations regulation in the international private law.

In addition, labor relations with a foreign element are based on private legal relations, and the international private employment relations are based on their legal nature, such as the equality of the parties, independence of the parties, the disparate character of regulation, the contractual nature of occurrence and termination, as well as with justification of combination with the general principles of private legal regulation such as compensation for damages, etc., importance of using collision-legal and material-legal methods of international private law for regulating labor relations complicated with foreign element.

The Dissertant analyzes the content of views of international private labor relations as part of international law, emphasizing that if international labor law is regarded as a part of international law in its “formal signs”, its private legal framework will be neglected, and that international private labor relations are closely related to the international law.

«Soft law» in the field of international labor relations and analysis of views of foreign experts (I.U. Lukashuk, R.Blanpayn, N.Lyutov), the ILO declarations and recommendations of all international labor standards, ILC resolutions and practice codes, based on a «soft law» in the field of labor relations, scientific prognosis was made for increasing the importance of “soft law» in international legal regulation of labor in the future.

Having recognized international private law as part of the national legal system, the dissertation is scientifically justified by the fact that international private labor relations are part of the subject of international private law, clearly defining the separation of legal relations between private and public relations, it was concluded that defining differentiated norms is unreasonable.

The Dissertant denied the views of international private labor law as a separate legal field (G.Kutting, G. von Tolli, I.Janulov, M.Genovsky, J.Kammerlink, J.Lion-Kan) and justified that these relations should be recognized as small sector of international private law.

The researcher analyzed approaches of experts on understanding of international private law methods that regulate labor relations that are complicated by a foreign element (L.A.Lunts, M.M.Boghuslavsky, J.Stalev, S.H.Peterson, P.Ni, V.Zvekov), came to the conclusion that these methods complement and co-exist, separating *material-legal* and *collision methods* as methods for regulating international private law labor relations.

The author has developed a comprehensive set of conditions for the application of the «proper law» principle of state collision law, which is most closely linked to international private labor relations. As well as, based on the possibility of applying collision principles to the regulation of complicated labor relations with a foreign element, in the national labor law, the basic principle of international private law – the «*lex voluntatis*» scientifically justified the procedure and conditions for the application.

The second chapter of the dissertation, entitled «**The experience of the European Union and of some foreign countries in regulation of international private labor relations**», includes the EU's legislation on collision-legal regulation of international private labor relations, the positive experience of countries of the Continental and Anglo-Saxon family in this area, their legislation was comparatively and legally analysed with national normative-legal acts.

As a result of the collision-legal regulatory law of the European Union, including the Rome Convention «On the law applicable to the Treaty», «The Rome I» and «The Rome II» Regulations were analyzed, as a result of separation of the new EU private legal instruments these legal norms are applied simultaneously to the same conflict and do not lead to the competition of norms. As well as, as a result of comparative-legal analysis of the norms of the Civil Code of the European Union and the Republic of Uzbekistan, the necessity of introducing amendments and additions to national legislation on the application of norms and regulations such as «*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex fori*», «*lex flag*», «*the ordre public*», «*lex causae*», «*mandatory rules*» have been justified.

Within the framework of the research it was found that in some countries (FRG, the United Kingdom, the United States, and France) there was a tendency to strengthen the requirements for obtaining employment permits for foreigners during the last few years, including the regulation of the domestic labor market and the gradual increase in unemployment in these countries.

The Dissertant has analyzed the collision norms of labor relations regulation in international private law of Switzerland, Belgium, Finland, FRG, Italy, France, Japan, Luxembourg, Austria, the Netherlands, Spain, Panama, Poland, Liechtenstein and a number of other countries, in recent years the norms applicable to labor relations in practice of applying the norm that would have a more positive impact on the hired employees in case of competition in norms has been widened, emphasized that lawful assessment of international private labor relations has always indicated that the employees are in a vulnerable socio-economic condition, and justified that the government intervention in this relations is rightful, as well as forwarded proposals on improving the national legal norms based on their positive experience.

The researcher emphasizes that legal assessment of international private labor relations by the legislation of Anglo-Saxon countries is in weak socio-economic situation in relations between employers and employees, the tendency of the legislation of these countries, in turn, determines the minimum level of labor conditions, the administrative, criminal or civil liability will be applied on employers violating it, analyzes the economic and legal foundations of implementation of the principle of freedom of labor in the labor market in these countries. As well as the dissertant shows a tendency of introduction of new instruments of protection of human rights by establishing the rules of collective protection of workers' rights through collective bargaining in the national labor legislation of the states.

The third chapter of the dissertation titled «**Improving collision-legal regulation of international private labor relations in Uzbekistan**» describes the

concept of collision norms applicable to international private labor relations, problems of defining its content, issues of labor activities of Uzbekistan's citizens in foreign countries, and foreign citizens in Uzbekistan and improvement of its legal mechanisms of collision-legal regulation have been analyzed in scientific-theoretical and practical terms.

Analyzing the views of experts on concepts and types of collision norms regulating labor relations (H.Koh, U.Magnus, Winkler von Morenfels, I.V.Getman-Pavlova, Bure Hagland, R.Blanpine), and the legal nature of collision norms regulating international private labor relations, developed legislative proposals on their implementation and content of collision norms in the field of labor, such as «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*lex voluntatis*», «*proper law*», «*lex patriae*», «*lex nationalis*», «*lex loci contractus*».

The dissertant proposed *the draft law of the Republic of Uzbekistan «On labor migration»* and proposed to adopt it, taking into account the intensification of external labor migration flows, the integration of Uzbekistan into the international labor market and the need for legal regulation of these processes. As well as justified the fact that the current status of statistical indicators does not meet the requirements of foreign citizens conducting labor activity in Uzbekistan and the proposal of introduction of a single system of accounts in Uzbekistan and regions.

The Dissertant proposed to develop a comprehensive program of measures for migration in the field of labor migration for 2018-2021 and to include the following issues:

- establishing and maintaining a database on sustainable workplaces based on monitoring the labor market of developed countries;

- making long-term and mid-term transactions with countries with labor migrants;

- reducing and simplifying appropriate procedures;

- radical revision of the activity of the external labor migration agency;

- introduction of modern forms of regular communication of embassies and consular services of the Republic of Uzbekistan with foreign citizens working abroad, etc.

In the Labor Code of the Republic of Uzbekistan there are gaps in the law on application of collision norm, when the right of the state to which the labor is being exercised exists, and where the worker performs the work in several countries. To eliminate these gaps, it is desirable to define a system of collision principles applicable to this labor contract, unless it is possible to determine the applicable law in addition to existing legislation.

During development of the contract in relation to international labor relations to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan or «*lex voluntatis*» principle which stipulates that it is possible to choose the state right to be applied after it, that is the selected country's right by the parties, is applied when imperative norms of a state if the law is applied without choosing in the labor contract with labor rights of an employee when not limited or impaired, forwarded the proposal that then it is purposeful to be implemented.

Theoretical conclusion was made by the author on introduction of collision norms with the principle of «in favorem» as a means of solving the problem of collective regulation of labor relations (individual and collective) complicated with the foreign element is the most appropriate solution to the legal nature of labor relations.

The existing legal acts of the Republic of Uzbekistan did not set the following legal issues: Firstly, the issue of the country of the employer's personal law; Secondly, the possibility of applying the parties' autonomy in the labor contract; Thirdly, issues of regulating labor relations of foreign citizens who arrived in Uzbekistan to carry out consular and other diplomatic missions; Fourthly, the collision principles that can be applied to labor relations with complex foreign affairs; Fifthly, the issue of the right to social security, social welfare and labor protection of workers of foreign nationality. Sixthly, social security, social provision and labor protection of workers who are considered foreigners.

The author has justified to newly edit the Article 11, Part 1 of the Article 72 of the Labor Code of the Republic of Uzbekistan in order to eliminate these gaps, as well as amend the Labor Code with Chapter XVI¹, entitled «*Application of International Private Law to Labor Relations*».

This chapter includes new rules such as the general provisions for the application of international private law in labor relations, the definition of rights applicable to international private labor relations, the right to choose employment under the agreement of the parties to the labor contract, the scope of law applicable to employment contracts should be taken into account.

The legislation of the Republic of Uzbekistan defines the legal status of foreign citizens, the current situation of the collision norms applied to the labor of foreign citizens. The existence of gaps in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan, which regulates complex labor relations with foreign element, has been elaborated in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan, entitled «*Regulation of labor relations with foreign citizens and stateless persons*», its adoption was proposed.

The Dissertant justified the need to introduce the labor activities of Uzbekistan citizens working in diplomatic corps and representative offices of the Republic of Uzbekistan located abroad to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan, different aspects of labor relations arising from the business trip, internship, the new paragraph on «*Regulation of labor relations of Uzbekistan' citizens sent to diplomatic corps and representative offices of the Republic of Uzbekistan abroad*», aimed at defining collision connection with country law related to organization that sent an employee abroad by analyzing their regulation, to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan.

At present, the following issues have been identified in attracting foreign personnel to foreign investment companies:

Firstly, there is a lack of clear definition of the controversial norms applicable to enterprises with foreign investment;

Secondly, difficulties in obtaining a permit issued to them by the Agency for Foreign Labor Migration, bureaucratic requirements for entrepreneur, providing employment, and foreign worker, non-electronized sector, issues of paid state duty, as well as issuance of a permit for a foreign worker for up to one year and problems with extension;

Thirdly, the visa issue and its extension to the foreign worker and his/her family members;

Fourthly, the short duration of obtaining employment permits for the employees involved in joint-stock companies;

Fifthly, issues of taxation of foreign personnel and privileges enjoyed by them in law enforcement practice.

In the research, in order to provide more convenience for foreign investors in Uzbekistan, indicating the necessity to create an electronic accreditation system for free economic zones and trade representative offices of foreign legal entities and their attracted foreign workers, the proposal was justified to newly edit the 9th paragraph of the Article 12 on «Economic activity of foreign investors» and amend it with paragraph 10, 3rd paragraph of the Article 14.

In addition, the author outlines a number of investment incentives for Uzbekistan to further streamline the procedures for attracting highly qualified foreign specialists by foreign investors and entrepreneurs, allowing investors to employ foreigners in a simplified manner, allowing foreigners to develop a list of industries or specialties that are permitted to carry out labor activity, the center of public services and the necessity to introduce an electronic system between the public service centers and the Agency.

The researcher critically analyzes normative and legal acts regulating the employment of foreign experts in Uzbekistan and has identified existing problems in this field and substantiated proposals for their improvement.

One of the new legal mechanisms in the field of international labor relations is the intermediary activity of these citizens, which employs foreigners.

It should be noted that today, private mediation services are not regulated in Uzbekistan. Given the high demand for activities in this area, there is currently a legal and institutional framework to allow for state-licensed activities, with clear requirements for obtaining legal services.

In this context, the author has unofficially sought to limit the state monopoly in the work of individuals who are employed abroad, to prevent illegal labor migration, to prevent human rights violations and to organize external labor migration, the necessity to adopt a decision «On legal entities engaged in mediation activities of citizens of the Republic of Uzbekistan abroad», which envisages the establishment of recruiting services for private employment on the basis of strict government control in the initial period.

The author justified the proposal of taking into account the equal opportunities for foreign workers and stateless persons working in the territory of the Republic of Uzbekistan to ensure the protection of labor in their labor activity, the need to develop a new approach to the law enforcement practice, to decide whether or not to apply labor protection legislation to individuals acting on a fee-

paying basis, as well as to introduce the norms on the guarantees and labor rights for foreigners in hiring and other employment.

CONCLUSION

The following theoretical and scientifically-practical conclusions were made as a result of the research conducted on the dissertation on «Improving the collision-legal regulation of labor relations in Uzbekistan»:

1. The fact is justified that the Civil Code of the Republic of Uzbekistan is not applied directly to the regulation of labor relations as regulated by Section VI, «Implementation of international private law in civil law relations».

2. The fact that international private labor relations is a network of international private law has been defined as follows:

complicated by the foreign element of the subject, the object and the content of international labor relations;

establishment of international labor relations on a contractual basis and based on voluntary, liberal, legal equality and other principles of relations between the parties;

the diversity of labor legislation of foreign countries;

the development of universal and regional legal documents aimed at regulating international labor relations.

3. The concept of «international private labor relations» and «labor relations with a foreign element» is based on the same meaning, and that these concepts have a distinctive feature with the notion of «international labor relations».

4. To develop a comprehensive program of labor migration for 2018-2021 and to include the following:

establishing and maintaining a database on ensuring sustainable workplaces based on monitoring the labor market of developed countries;

concluding long-term and mid-term agreements with countries in need for labor migrants;

reducing and simplifying appropriate procedures;

full revision of activities of the Agency for External Labor Migration Issues;

introduction of modern forms of regular communication of embassies and consular services of the Republic of Uzbekistan with foreign citizens working abroad, etc.

5. Introduction of «*lex voluntatis*» principle to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan in a limited way, if the labor contract does not limit or impair the labor rights of an employee, which can be established by the imperative norms of the state in cases where the parties do not show the right of any state.

6. Articles 10 to 12 of the Labor Code of the Republic of Uzbekistan have been based on the absence of collision norms aimed at regulating complex labor

relations with the content of a foreign element, which has been proven to be limited to setting territorial and national regulations.

7. Recommendations on improving the Labor Code of the Republic of Uzbekistan:

1) *The text of Article 11* shall be edited in the following form:

«Labor legislation based on the labor agreement with the employer will be applied to foreign citizens and stateless persons working in the territory of the Republic of Uzbekistan, with participation of foreign citizens, stateless persons or directly to their organizations, as well as to international organizations and foreign legal entities, transnational corporations and their affiliates, representative offices, organizational structures, subsidiary companies, if not provided by this Code and international agreements of the Republic of Uzbekistan»;

2) Justifying that international private legal labor relations are contractual, based on the content of the parties, and the importance of determining the equality of the parties, to amend the Article 72, Part 1 of the Labor Code of the Republic of Uzbekistan, entitled «The concept of the Labor Contract and the parties», in the following way:

«Labor contract is the agreement between the employee and the employer on payment of a certain amount of qualification, skills, employment under the terms of the agreement between the parties to the dispute, as well as labor laws and other normative acts in subordination to the internal labor law»;

3) The Labor Code of the Republic of Uzbekistan has proven the absence of collision norms in relation to labor relations complicated with the foreign element and is supplemented by Chapter XVI¹, «Implementation of international private legal norms in labor relations»;

4) In order to introduce the principle of «lex voluntatis» in relation to labor contract, Article 294² of the Labor Code, entitled «Choice of law based on the agreement of the parties to the labor contract with the foreign element», shall be adopted in the following edition:

«The right to a labor contract with a foreign employee may be agreed upon by the parties during the labor contract conclusion or after the conclusion of the contract, the rights applicable to the present law. The parties may at any time agree on a change in the law applicable to the employment contract.

Establishing or amending the labor contract's right to choose is subject to a written form. The right to be exercised by the Parties means the enjoyment of the material rights of any country.

Failure to comply with the written form of the selection (or modification) of the rights by the parties means that the rights applicable to the employment contract are not determined by the parties.

The rights of two or more states may be applied to the elements of the employment contract.

The right to be exercised by the parties must not deprive the employee of his or her personal law or of the labor protection and other legal safeguards established by the imperative norms of the state of employment.

If the circumstances of the case indicate that the employment contract is indivisible to one state, the right of the elected state party shall not limit the movement of imperative norms of that state to which the contract is most closely connected.

In case of non-selection of the right to a labor contract by the parties, the right to be imposed on the labor contract shall be determined in accordance with the Article 294³ of this Code»;

5) To supplement the Labor Code of the Republic of Uzbekistan with the Article 294³ on «Determination of the rights applicable to labor relations in the absence of the parties' agreement» envisaging consolidation of the principle of the labor activity (*«lex loci laboris»*) in the following edition:

«The rights of the state to which the labor activity (full or substantial part) is carried out shall be applied to the labor contract, unless the rights applicable to the employment contract are determined by the parties.

Labor relations of the employee employed by the water and air transport shall be governed by the law of the state in which the vehicle is under the flag of that state.

Employment contract of railway and road transport employees is subject to the law of the state where the employer is the principal performer.

If the labor activity is carried out by a person who has been sent to a business trip by the relevant agencies of another state, the labor law of that country of origin shall apply.

If the right to be applied to an employment contract is not possible under the provisions of this article, the labor law of the country which is most closely connected with the labor contract is applied».

6) The Labor Code of the Republic of Uzbekistan has gaps in the legislation regulating the labor relations complicated by the foreign element, and based on practical examples, in order to eliminate them, the Labor Code of the Republic of Uzbekistan shall be amended with the paragraph titled «Regulation of labor relations with foreign citizens and stateless persons»;

7) based on the absence of legal norms regulating the labor relations of the employees sent to the diplomatic missions and representative offices of the Republic of Uzbekistan in foreign countries, it was suggested to introduce a new paragraph titled «Labor activity regulation of employees sent to the diplomatic missions and representative offices of the Republic of Uzbekistan in foreign countries» to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan.

15. The need was justified for the main directions of state policy in the field of labor migration, mechanisms and forms of employment of citizens abroad, the main functions of diplomatic missions working with migrants, measures for legal protection of Uzbekistan citizens abroad was developed in accordance with the draft law «On labor migration of the Republic of Uzbekistan», which describes the measures taken, and is developed in accordance with the Annex.

16. The need for adopting the Law of the Republic of Uzbekistan «On legal entities engaged in intermediary activities of citizens of the Republic of Uzbekistan abroad», regulating the provision of citizens of the Republic of Uzbekistan with the

right to independently work abroad by obtaining a special permit (license) from the Ministry of Labor and Employment of the Republic of Uzbekistan has been justified.

17. The validity of amending Article 3 of the Law of the Republic of Uzbekistan «On labor protection» with the third part of the following edition has been justified:

«Citizens of the Republic of Uzbekistan working in foreign countries shall apply labor protection legislation of the employer's country of residence. The legislation of the Republic of Uzbekistan on labor protection shall apply to all enterprises located on the territory of the Republic of Uzbekistan, as well as foreign citizens and persons without citizenship, fully or partially affiliated with foreign legal and physical persons, working at enterprises located in the territory of the Republic of Uzbekistan».

18. It has been proposed to introduce the following amendments and additions to the Law of the Republic of Uzbekistan «On Foreign Investments»:

1) Paragraph 9 of the Article 12 on «Economic activity of foreign investors» shall be amended in the following edition and supplemented by Chapter 10:

«Labor relations of employees with enterprises with foreign investments are regulated by the legislation of the Republic of Uzbekistan, unless otherwise stipulated by international treaties of the Republic of Uzbekistan and labor contract concluded between the parties.

Social insurance and social security of foreign employees of the enterprises with foreign investments shall be carried out in accordance with the international treaties of the Republic of Uzbekistan or in accordance with the procedure established by the labor contract concluded between the parties»;

2) Paragraph 3 of the Article 14 on «Involvement of Foreign Workers» shall be amended in the following edition:

«Issues related to payment of salaries, vacations and retirement benefits for foreign workers should be established in labor contracts with each of them. The right of a foreign worker to regulate labor relations by the parties should be selected only in written form, so that the selected right would be closely linked with the labor contract and not less than the conditions provided for by the labor legislation of the Republic of Uzbekistan. Foreign workers may pay wages and other legally-received proceeds to other countries without any restrictions upon payment of taxes and mandatory payments set forth in the law».

21. In order to further simplify activities of the Ministry of Foreign Affairs and facilitate the entry of foreign citizens to Uzbekistan, it is expedient to adjust the Ministry's website www.evisa.mfa.uz to international standards and to open a blog for online questions.

22. Proposal for development of a list of industries or professions on that are allowed to implement labor activity on the territory of the Republic of Uzbekistan by foreign citizens has been justified, as well as necessity to submit labor inspection documents and service centers for issuing labor permits to attract foreign labor force has been justified.

23. It has been justified that it is reasonable to identify countries that invest in Uzbekistan and to allow investors to hire foreigners in a simplified manner in order to further simplify procedures for attraction of highly qualified foreign specialists by foreign investors and entrepreneurs.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.27.06.2017.Yu.22.01 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МУСАЕВ БЕКЗОД ТУРСУНБОВЕВИЧ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОЛЛИЗИОННО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ**

12.00.03 – Гражданское право. Предпринимательское право.
Семейное право. Международное частное право

**АВТОРЕФЕРАТ ДОКТОРСКОЙ (PhD) ДИССЕРТАЦИИ ПО ЮРИДИЧЕСКИМ
НАУКАМ**

Ташкент – 2018

Тема докторский диссертации зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за номером В2017.2.PhD/Уу43.

Докторская диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, английском, русском (аннотация)) на веб-сайте Научного совета (www.tsul.uz) и Портале Информационной образовательной сети «Ziyonet» (www.ziyonet.uz).

Научный руководитель: **Рўзиев Рустам Жабборович**
доктор юридических наук, профессор

Официальные оппоненты: **Гулямов Саид Саидахарович**
доктор юридических наук, профессор

Рустамбеков Исломбек Рустамбекович
доктор юридических наук, доцент

Ведущая организация: **Академия внутренних дел**
Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится 5 июня 2018 года в 10:00 часов на заседании Научного совета DSc.27.06.2017.Уу.22.01 при Ташкентском государственном юридическом университете. (Адрес: 100047, г.Ташкент, улица Сайилгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

С докторской диссертацией (PhD) можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрировано за №842). (Адрес: 100047, г.Ташкент, ул. А.Темура, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

Автореферат диссертации разослан ____ мая 2018 года.
(протокол реестра № __ от ____ 2018 года).

Н.С.Салаев
Председатель Научного совета по
присуждению ученых степеней, доктор
юридических наук, доцент

У.А.Тухташева
Секретарь Научного совета по присуждению
ученых степеней, кандидат юридических
наук, профессор

Н.Ф.Имомов
Председатель научного семинара при
Научном совете по присуждению ученых
степеней, доктор юридических наук, доцент

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация докторской диссертации)

Целью исследования является разработка предложений и рекомендаций, направленных на совершенствование коллизионно-правового регулирования трудовых отношений, осложненных иностранным элементом, и повышение эффективности практики их применения.

Объектом исследования является система отношений, связанных с коллизионно-правовым регулированием трудовых отношений, осложненных иностранным элементом, в Узбекистане.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обоснована возможность применения Трудового кодекса и Закона Республики Узбекистан «Об охране труда» к трудовым отношениям иностранных граждан и лиц без гражданства;

обоснована необходимость применения законодательных актов касательно регулирования труда, если иное не предусмотрено международными договорами, также и в отношении иностранных граждан, являющихся работодателями, на территории Узбекистана;

обоснованы предложения об определении условий труда в международных частноправовых отношениях, унификации норм национальных и международных правовых документов касательно факторов неблагоприятного производства и их установления;

обоснована обязательность применения требований законодательных актов Республики Узбекистан в сфере труда в отношении лиц, исполняющих работы (оказывающих услуги) по гражданско-правовым договорам.

Внедрение результатов исследования. На основе научных результатов, полученных по исследованию коллизионно-правового регулирования трудовых отношений в Узбекистане:

предложения об определении области применения Закона Республики Узбекистан «Об охране труда», установлении международного сотрудничества государства в области охраны труда, применения норм касательно охраны труда в отношении иностранных граждан внесены в статьи 3, 4, 5, 21, 22, 33 Закон Республики Узбекистан «О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Узбекистан «Об охране труда»» (Справка Комитета по труду и социальным вопросам Законодательной палаты ОлийМажлиса Республики Узбекистан от 29 сентября 2016 года № 04/3-06-366). Это позволит повысить эффективность применения нормативно-правовых актов на практике, определить сферу применения норм касательно охраны труда, а также послужит дальнейшему совершенствованию международно-частноправовых основ, регулирующих трудовые отношения;

предложения о разработке проекта Закона Республики Узбекистан «О трудовой миграции Республики Узбекистан», включающего в себя основные направления государственной политики в сфере трудовой миграции, механизм и формы трудоустройства граждан зарубежом, основные направления деятельности дипломатических представительств в сфере работы с трудовыми мигрантами были учтены в законотворческой деятельности (Справка

Комитета по законодательству и судебно-правовым реформам Законодательной палаты ОлийМажлиса Республики Узбекистан от 30 сентября 2016 года № 06/1-05/1370). Реализация данных предложений послужит приведению законодательства Республики Узбекистан в соответствии с международными стандартами и интеграции граждан к социально-экономическим условиям иностранных государств;

предложения об определении применимого права к трудовым отношениям, осложненным иностранным элементом, регулировании трудовых отношений с участием иностранных граждан и лиц без гражданства, а также другие предложения в данной сфере были учтены в законотворческой деятельности (Справка Комитета по труду и социальным вопросам Законодательной палаты ОлийМажлиса Республики Узбекистан от 19 июля 2016 года № 04/3-06-344). Реализация предложений способствует дальнейшей надежной защите трудовых и социальных прав иностранных граждан и лиц без гражданства, повышению эффективности правовых норм, регулирующих данную сферу;

предложения касательно организации деятельности юридических лиц, занимающихся посреднической деятельностью по трудоустройству граждан Республики Узбекистан зарубежом были использованы при разработке соответствующих нормативно-правовых актов (Справка Министерства труда Республики Узбекистан от 27 июля 2016 года № 02-09/2216). Реализация данных предложений послужит налаживанию деятельности юридических лиц, оказывающих рекрутинговые услуги в Узбекистане.

Объем и структура диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы и приложений. Объем диссертации составляет 154 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ

СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Мусаев Б. Т. Халқаро хусусий меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш (Европа иттифоқи ва айрим хорижий мамлакатлар мисолида). Монография. – Тошкент : ТДЮУ, 2016. – 196 б.

2. Мусаев Б. Т. Чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларига эрк мухторияти тамойилини татбиқ қилишнинг ўзига хос жиҳатлари. // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили, – №1-2. 2014. – Б. 28-31. (12.00.00; №9).

3. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда чет эл фуқароларининг меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш масалалари. // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари, – №3 (67) 2015. – Б. 17-22. (12.00.00; №5).

4. Мусаев Б. Т. Халқаро меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солиш: Ўзбекистон ва хорижий давлатлар қонунчилиги таҳлили. // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили, – №2 2015. – Б. 65-69. (12.00.00; №9).

5. Мусаев Б. Т. Меҳнат муносабатларини халқаро хусусий-ҳуқуқий тартибга солишнинг назарий жиҳатлари. // ИИВ Академияси Ахборотномаси, 2015 йил – №4. – Б. 70-75. (12.00.00; №12).

6. Мусаев Б. Т. Халқаро меҳнат муносабатларини коллизия-ҳуқуқий тартибга солиш. // Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университетининг Ахборотномаси, 2015 йил – №4 (29). – Б. 72-76. (12.00.00; №8).

7. Musaev B.T. Analysis of theoretical views on inclusion of labor relations into the subject of international private law. // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари, – №1 (69) 2016. – Б. 103-106. (12.00.00; №5).

8. Мусаев Б. Т. Халқаро меҳнат муносабатларини тартибга солувчи Англия ҳуқуқи ва унинг ўзига хос жиҳатлари. // Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқарув академияси. «Жамият ва бошқарув» журнали, 2016 йил – №4, – Б. 184-191. (12.00.00; №6).

9. Мусаев Б. Т. Правовые основы организации трудовой деятельности граждан Республики Узбекистан за рубежом. // Право и жизнь. Независимый научно-правовой журнал. Москва 2015, 207 (9) – 208 (10). – Б. 77-89. (12.00.00; №18).

10. Мусаев Б. Т. Совершенствование законодательства, регулирующего труд иностранных граждан в Республике Узбекистан (Improvement of the Legislation Regulating the Labor of Foreign Citizens in the Republic of Uzbekistan). // «JournalIPL» Журнал международного частного права. 2016 год. – № 1 (91). – Б. 23-34. (12.00.00; №11).

11. Мусаев Б. Т. Правовые основы, регулирующие трудовые отношения, осложненные иностранным элементом в Республике Узбекистан. // International Scientific Journal EURO-AMERICAN SCIENTIFIC

COOPERATION: research articles / Responsible editors: Tonkyh S., Pryhodko N., Mintz A. – Hamilton, Canada: «Accent Graphics Communications», December 2015. – Volume 11. – 110 p. – Б. 60-63. (12.00.00; №3).

12. Musaev B.T. Concept, legal nature and classification of labor relations, complicated by a foreign element. International Journal of Advanced Research, – India, April 2016, Volume 4, Issue 6, 1009-1019. – Б. 1009-1019. (Impact factor № 6.118 - Index Copernicus - 56.43.).

13. Мусаев Б. Т. Experience of Uzbekistan in terms of legal regulation of foreign citizens' labor activities // «The Eighth International Scientific Conference on Private and Public Law». Proceedings of the Conference (October 10, 2015). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. 2015. 86 P. – Б. 64-70.

14. Мусаев Б. Т. Ensuring labor rights of intergovernmental citizens: at the example of cooperation between the Republic of Uzbekistan and the Republic of Korea. // Материалы конференции «Современное состояние и тенденция развития законодательства Республики Таджикистан и стран СНГ». Материалы Четвертой Международной научной студенческой конференции, посвященной Году молодежи (Душанбе, 28 апреля 2017 г.) – Душанбе: РТСУ, 2017. – Б. 329-331.

15. Демократик ислохотларни чуқурлаштириш шароитида Ўзбекистонда шахсинг меҳнат қилиш ҳуқуқини ишончли таъминлашнинг ҳуқуқий асослари // Обеспечение надежной защиты прав и свобод человека – важнейшее направление демократического обновления и модернизации страны: опыт Узбекистана (материалы международной конференции) 26-27 ноября 2015 года, г. Ташкент. – Б. 329-337.

16. Мусаев Б. Т. Меҳнат миграциясини универсал даражада тартибга солишда Халқаро Меҳнат Ташкилотининг тутган ўрни. // «Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси: ютуқлари ва такомиллаштириш истиқболлари» мавзусидаги Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. Тошкент. ТДЮУ 2016 йил. - Б. 100-107.

II бўлим (II часть; II part)

17. Musaev B.T. Collision principles in labor relations complicated by a foreign element: experience of Uzbekistan and foreign countries. // European Reforms Bulletin (scientific peer-reviewed journal), 2015 year, – №4. – Б. 128-132.

18. Мусаев Б. Т. Халқаро хусусий ҳуқуқ ва халқаро меҳнат ҳуқуқининг ўзаро нисбатини аниқлашнинг айрим масалалари. // «Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш шароитида меҳнат қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари» мавзусидаги Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2015. – 251 б. – Б 47-50.

19. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизион-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш. // Давлат ва ҳуқуқнинг

долзарб муаммолари. Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2015. – 720 б. – Б 288-294.

20. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда чет эл фуқароларининг меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш масалалари // 21-аср – интеллектуал авлод асри шиори остидаги шиори остидаги илмий – амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: Ўзбекистон миллий университети, 2015. – 349 б. – Б 72-76.

21. Мусаев Б. Т. Тадбиркорлар томонидан чет эл фуқаролари билан меҳнат шартномаларини тузишга оид миллий қонунчилик нормаларини такомиллаштириш // «Тадбиркорлик қонунчилигини такомиллаштириш масалалари» мавзусида ўтказилган республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ. 2015 й. 227 б. – Б. 126-133.

22. Мусаев Б. Т. Вояга етмаганлар меҳнатини ҳуқуқий тартибга солувчи халқаро ҳуқуқий ҳужжатларни Ўзбекистон қонунчилигига татбиқ қилиниши. // «Права ребенка: национальный и зарубежный опыт» сборник материалов круглого стола. Т.: ТГЮУ. 2015 г. 100 с. –Б. 60-65.

23. Мусаев Б. Т. Ўзбекистон Республикаси конституцияси ва миллий қонунчиликни шахсининг меҳнат ҳуқуқларини таъминлаш борасидаги халқаро стандартларга мувофиқлиги. // «Конституция Республики Узбекистан: наука, образование и воспитание молодежи» материалы IV традиционной научно-практической конференции. Т.: ТГЮУ. 3-4 декабря 2015 г. 277 с.

24. Мусаев Б. Т. Чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини тартибга солиш соҳасида ҳуқуқни унификация қилиш масалалари. // Бозор муносабатларида меҳнат қонунчилигини ривожлантириш истиқболлари давра суҳбати материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2015. – 202 б. – Б 67-73.